

Ευάγγελος Φ. Κατσιναβάκης
Γλωσσολόγος PhD – Φιλολόγος
Καθηγητής Αρσακείου Γενικού Λυκείου Ψυχικού

**Η δομολειτουργική προσέγγιση της διδασκαλίας της Ελληνικής
(Αρχαίας και Νέας) στους Έλληνες μαθητές.
Μια ευκαιρία που χάνεται...**

**Ανεπτυγμένη μορφή ομότιτλης εισήγησης στην επιμορφωτική ημερίδα
«Από τον Όμηρο στη Νέα Ελληνική:
διαχρονικές προσεγγίσεις στην ελληνική γλώσσα».**

Οργανωτές:

**Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία – Κέντρο Ελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Harvard
11 Μαρτίου 2017 – Στοά του Βιβλίου**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.

- 1.1. Η ιδιαιτερότητα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας.
- 1.2. Χαρακτηριστικά μιας κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας.

2. Τα προβλήματα της παραδοσιακής διδασκαλίας της Ελληνικής γλώσσας (Αρχαίας και Νέας) από τα επίσημα σχολικά βιβλία.

- 2.1. Αδιασάφητες βασικές έννοιες.
- 2.2. Λανθασμένοι ορισμοί.
- 2.3. Εννοιοκρατική θεώρηση των συντακτικών φαινομένων.
- 2.4. Αυθαίρετη και λανθασμένη διάρθρωση των συντακτικών δομών.
- 2.5. Σύγχυση κριτηρίων που, επί πλέον, εφαρμόζονται χωρίς συνέπεια.
- 2.6. Μεθοδολογικά σφάλματα.
- 2.7. Συνέπειες της παραδοσιακής μεθόδου διδασκαλίας.

3. Η διδασκαλία του συντακτικού επιπέδου της μητρικής γλώσσας διά της δομολειτουργικής θεωρίας. Ένα πρόσφορο μέσο δημιουργίας συστηματικής, δημιουργικής και κριτικής σκέψης στους μαθητές.

- 3.1. Σαφώς καθορισμένες βασικές έννοιες.
- 3.2. Ακριβείς ορισμοί.
- 3.3. Μορφοκρατική θεώρηση των συντακτικών φαινομένων.
- 3.4. Ορθή διάρθρωση των συντακτικών δομών.
 - 3.4.1. Η φύση και τα όρια των λεκτικών συνόλων.
 - 3.4.2. Η έννοια της ανατροφοδότησης.
 - 3.4.3. Η έννοια της συντακτικής λειτουργίας και τα συναφή με αυτήν προβλήματα.
 - 3.4.4. Η μέθοδος των στηλών.
- 3.5. Σαφή κριτήρια που εφαρμόζονται με απόλυτη συνέπεια.
- 3.6. Κανένα μεθοδολογικό σφάλμα.
- 3.7. Η συνειδητοποίηση των επιλογών στα διαθέσιμα εκφραστικά μέσα.

3.7.1. Το δεύτερο συνθετικό της λέξης *δομο-λειτουργικός*.

3.4.2. Οι διαφορετικοί τρόποι εξειδίκευσης της πληροφορίας και η βελτίωση της επικοινωνίας.

3.8. Η ανάπτυξη δημιουργικής και κριτικής σκέψης στους μαθητές.

3.9. Συνέπειες της δομολειτουργικής μεθόδου διδασκαλίας.

4. Διαχρονική γλωσσική διδασκαλία. Η προσέγγιση της δομολειτουργικής μεθόδου

4.1. Η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής ως «ξένης γλώσσας».

4.2. Η ενιαία διδασκαλία Αρχαίας και Νέας Ελληνικής διά της δομολειτουργικής θεωρίας ως επέκταση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των μαθητών.

4.2.1. Η περίπτωση της ευκτικής του πλαγίου λόγου

4.2.2. Η διδασκαλία της διαχρονικής εξέλιξης συντακτικών φαινομένων ως συγκριτική διδασκαλία συγκεκριμένων συγχρονιών.

4.2.3. Προτεινόμενο παράδειγμα – ερέθισμα: Οι άξονες μιας ενιαίας διαχρονικής διδασκαλίας για την εξέλιξη του άρθρου.

5. Συμπεράσματα.

Βιβλιογραφία

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.

1.1. Η ιδιαιτερότητα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας.

Η παρούσα μελέτη στηρίζεται στο θεωρητικό υπόβαθρο της δομολειτουργικής θεωρίας ως προς το τμήμα της που αφορά στη Γλωσσολογία και στα προβλήματα ανάλυσης της γλώσσας, ως προς το τμήμα όμως που αφορά στη Διδακτική **δεν** αποτελεί αφηρημένο θεωρητικό κατασκεύασμα αλλά μέθοδο που αναπτύχθηκε από τον γράφοντα **μέσα στη σχολική τάξη** (κυρίως στη Β΄ και στη Γ΄ Γυμνασίου), ελέγχθηκε ως προς την επάρκεια και την αποτελεσματικότητά της **σε απολύτως πραγματικές συνθήκες διδασκαλίας** και εξελίχθηκε και βελτιώθηκε επί μακρόν.

Ουδείς αμφισβητεί ότι:

- α. Η ανθρώπινη γλώσσα αποτελεί κατ' εξοχήν συστηματικό φαινόμενο.
- β. Όλοι οι άνθρωποι κατέχουν πλήρως από πολύ μικρή ηλικία το σύστημα της μητρικής τους γλώσσας ως υποσυνείδητη γνώση.

Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, τότε μπορούμε βάσιμα να υποστηρίξουμε ότι:

- α. Η εκμάθηση της Γραμματικής της μητρικής γλώσσας, σε όλα τα επίπεδά της, είναι η βαθμιαία **συνειδητοποίηση** γνώσεων που **ο μαθητής ήδη κατέχει υποσυνείδητα**.
- β. Η συστηματικότητα των εν λόγω υποσυνειδήτων γνώσεων καθιστά τη βαθμιαία συνειδητοποίησή τους ιδιαίτερος πρόσφορο μέσο **για να κάνουμε τη σκέψη του μαθητή συστηματική**.

1.2. Χαρακτηριστικά μιας κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας.

Επί των ανωτέρω επισημάνσεων εδράζεται η μέθοδος διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής, της μητρικής γλώσσας των Ελλήνων μαθητών, που αναπτύσσεται στη συνέχεια, καθώς και η επέκτασή της στη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής, η οποία

έτσι αντιμετωπίζεται ως επέκταση της μητρικής γλώσσας και όχι ως ξένη γλώσσα, όπως, δυστυχώς, έχει καταλήξει να διδάσκεται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι εν λόγω επισημάνσεις θέτουν και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί μια επαρκής μέθοδος διδασκαλίας, η οποία:

- α. **Δεν** συσκοτίζει αλλ' **αποκαλύπτει τη συστηματικότητα** της υποσυνείδητης γνώσης του μαθητή.
- β. Καθοδηγεί τη σκέψη του στο **να συνειδητοποιεί τη συστηματικότητα** της υποσυνείδητης γνώσης του, εξασκώντας την έτσι στο να κινείται εν γένει συστηματικά. Και επί πλέον:
- γ. Αξιοποιώντας **την ίδια τη φύση** των γλωσσικών φαινομένων, **καθιστά τη σκέψη του δημιουργική** και **αναπτύσσει την κριτική του ικανότητα**.

Ήτοι: καθιστά τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας του μαθητή **πρωτεύοντα παράγοντα της πνευματικής του εξέλιξης**.

Στο πλαίσιο αυτό θα συγκρίνουμε την παραδοσιακή μέθοδο διδασκαλίας, που στηρίζεται στην παραδοσιακή Γραμματική, με την προτεινόμενη νέα μέθοδο, που στηρίζεται στη Δομολειτουργική θεωρία της Γλωσσολογίας. Ως πεδίο σύγκρισης των δύο επελέγη **το συντακτικό φαινόμενο του ονοματικού προσδιορισμού**, αφ' ενός μεν λόγω της εξειδίκευσης του γράφοντος στον συγκεκριμένο τομέα, αφ' ετέρου δε λόγω του μεγάλου αριθμού σοβαρών σφαλμάτων που βρίσκονται συγκεντρωμένα στα αντίστοιχα κεφάλαια των επισήμων σχολικών βιβλίων. Αναφερόμαστε στην επίσημη σχολική Γραμματική της Νέας Ελληνικής¹, η οποία συμπεριλαμβάνει Μορφολογία και Σύνταξη, και στο επίσημο σχολικό Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής².

2. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ (ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ) ΑΠΟ ΤΑ ΕΠΙΣΗΜΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ.

Εξετάζοντας το περί ονοματικού προσδιορισμού κεφάλαιο σε αμφότερα τα επίσημα σχολικά βιβλία διαπιστώνουμε τις εξής κατηγορίες σφαλμάτων, χαρακτηριστικών της παραδοσιακής Γραμματικής:

2.1. Αδιασάφητες βασικές έννοιες.

Διδάσκουμε ονοματικό προσδιορισμό χωρίς κανείς να εξηγεί στους μαθητές τι πραγματικά σημαίνουν οι λέξεις «προσδιορίζω», «προσδιορισμός». Κι όπου, εμμέσως, δίδονται κάποιες σχετικές πληροφορίες αυτές είναι, ελλιπείς και ανακριβείς.

«Ανάμεσα στο άρθρο και στο όνομα παρεμβάλλονται λέξεις, στις εξής περιπτώσεις:

- α. Όταν έχουμε μία ή περισσότερες λέξεις που **χαρακτηρίζουν ή δίνουν μια ιδιότητα** στο ουσιαστικό, π.χ. *Το μεγάλο δέντρο. Χρειάζεται μια δική του προσπάθεια,*

¹ Σωφρόνης Χατζησαββίδης & Αθανασία Χατζησαββίδου «Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας» Α', Β', Γ' Γυμνασίου. Εκδόσεις *Μεταίχμιο*.

² Πολυξένη Μπίλλα, «Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας» Α', Β', Γ' Γυμνασίου. Εκδόσεις *Μεταίχμιο*.

β. Όταν θέλουμε να πετύχουμε κάποιο ιδιαίτερο ύφος, π.χ. *Οι εκτός των πολυτεχνικών σχολών φοιτήτριες*. Η χρήση αυτή ονομάζεται υπερβατό σχήμα».³

Διαβάζοντας τα παραπάνω, αναρωτιέται κανείς:

- α. Μεταξύ του άρθρου και του ονόματος παρεμβάλλονται «**λέξεις**»; Και το αόριστο άρθρο *μια*, μαζί με την αντωνυμία *δική του* «χαρακτηρίζουν ή δίνουν μια ιδιότητα στο ουσιαστικό» *προσπάθεια*;
- β. Η ΠΦ *εκτός των πολυτεχνικών σχολών* τι σχέση έχει με τον ονοματικό προσδιορισμό; Και το υπερβατό σχήμα; Αποτελεί μήπως υποκατηγορία του; Θα επανέλθουμε εφ' όλων αυτών.

2.2. Λανθασμένοι ορισμοί.

Πολλοί ορισμοί σε αμφότερα τα βιβλία είναι λανθασμένοι ή ανακριβείς. Ας δούμε τους ορισμούς του ομοιόπτωτου και του ετερόπτωτου ονοματικού προσδιορισμού.

«Οι ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί είναι ονόματα ή άλλα μέρη του λόγου που έχουν θέση ονόματος και προσδιορίζουν ονόματα με τα οποία βρίσκονται στην ίδια πτώση».⁴

- «α. Ομοιόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν και τα δύο ουσιαστικά βρίσκονται στην ίδια πτώση, π.χ. *Ο Περικλής, ο γείτονάς σου*.
- β. Ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, όταν το ένα από τα δύο ουσιαστικά βρίσκεται σε διαφορετική πτώση από το άλλο, π.χ. *Η ζωή ενός φιλοσόφου*».⁵

Ας εξετάσουμε λοιπόν τις ακόλουθες δύο προτάσεις:

- (1) *Το σπίτι της **Μαρίας** είναι άνετο.*
- (2) *Η πόρτα του σπιτιού της **Μαρίας** ήταν κλειδωμένη.*

Βάσει των παραπάνω ορισμών, ο ονοματικός προσδιορισμός που εξασκεί η ΟΦ της *Μαρίας* στο όνομα *σπίτι*, στην πρόταση (1), είναι ετερόπτωτος, αλλά ο ονοματικός προσδιορισμός που εξασκεί η ΟΦ της *Μαρίας* στο όνομα *σπιτιού*, στην πρόταση (2), είναι **ομοιόπτωτος** (!!!). Θα περίμενε κανείς να μην υπάρχουν τόσο χονδροειδή λάθη στα επίσημα σχολικά βιβλία. Κι η περίπτωση αυτή μακράν απέχει από του να είναι η μοναδική. Θα επανέλθουμε επί του θέματος.

2.3. Εννοιοκρατική θεώρηση των συντακτικών φαινομένων.

Υπάρχουν δύο προσεγγίσεις για τον καθορισμό της συντακτικής ταυτότητας ενός γλωσσικού στοιχείου ή φαινομένου. Η **εννοιοκρατική**, από εννοιολογικής φύσεως γνωρίσματά του, και η **μορφοκρατική**, από χαρακτηριστικά της μορφής του. Η παραδοσιακή Γραμματική υιοθετεί την εννοιοκρατική προσέγγιση.

Για παράδειγμα ας δούμε τον εννοιοκρατικό και τον μορφοκρατικό ορισμό του κατηγορηματικού προσδιορισμού. Ο εννοιοκρατικός έχει ως εξής:

³ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

⁴ Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 26.

⁵ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

«**Κατηγορηματικός προσδιορισμός** ονομάζεται ο ομοιόπτωτος προσδιορισμός που προσδίδει μια **παροδική ιδιότητα** στο ουσιαστικό που προσδιορίζει». ⁶

Ο μορφοκρατικός, έχει ως εξής:

Κατηγορηματικός προσδιορισμός ονομάζεται ο ονοματικός προσδιορισμός που παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά μορφής:

[ΑΠΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ], [ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ]

και το χαρακτηριστικό περιβάλλοντος:

[ΠΡΟ ΤΟΥ ΟΡΙΣΤΙΚΟΥ ΑΡΘΡΟΥ Ή ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΜΕΝΟ Ο]

Όπως θα δούμε παρακάτω, η εννοιοκρατική προσέγγιση έχει οδηγήσει την παραδοσιακή Γραμματική σε σοβαρά σφάλματα, όπως στη σύγχυση σημασιολογικής συγγένειας και συντακτικής συμπεριφοράς, ενώ επίσης ευθύνεται για σοβαρά λάθη των μαθητών, όπως για τη σύγχυση γραμματικών κατηγοριών και συντακτικών λειτουργιών.

Επί πλέον, η εννοιοκρατική δεν αποτελεί κατάλληλη προσέγγιση, καθώς στην αρχή της εφηβικής ηλικίας η διανοητική ανάπτυξη των μαθητών δεν είναι ολοκληρωμένη: Η αφηρημένη σκέψη μόλις αρχίζει να αναπτύσσεται. Θα επανέλθουμε εφ' όλων αυτών. Για τη μορφοκρατική κατηγοριοποίηση του ονοματικού προσδιορισμού βλ. πίνακα 4.

2.4. Αυθαίρετη και λανθασμένη διάρθρωση των συντακτικών δομών.

Στην παραδοσιακή Γραμματική δύο μεγάλες αδυναμίες καθιστούν τη διάρθρωση των συντακτικών δομών όχι μόνο λανθασμένη αλλά και αυθαίρετη:

- α. Η έννοια των **λεκτικών συνόλων** τής είναι άγνωστη και η διδασκαλία τους στα επίσημα σχολικά βιβλία είτε είναι ανύπαρκτη είτε γίνεται με σοβαρά σφάλματα. «Η ονοματική φράση μέσα στην πρόταση λειτουργεί:... ε) Ως προσδιορισμός ρήματος, π.χ. *Ταξιδέψαμε **στην ύπαιθρο***». ⁷
Η ΠΦ *στην ύπαιθρο* εκλαμβάνεται ως ΟΦ.
- β. Άγνωστη στην παραδοσιακή Γραμματική είναι και η έννοια της **ανατροφοδότησης** των συντακτικών δομών, για την οποία θα μιλήσουμε εκτενώς στη συνέχεια. Ως αποτέλεσμα, στα επίσημα σχολικά βιβλία είναι **αδύνατος ο καθορισμός των ορίων** των λεκτικών συνόλων.
«Οὗτος πολέμιος **τοῦ δήμου** τοῦ Ἀθηναίων ἦν». ⁸
Η ΟΦ που λειτουργεί ως Γενική προσδιοριστική στο όνομα *πολέμιος* είναι [*τοῦ δήμου* [*τοῦ Ἀθηναίων*]_{ΟΦ}]_{ΟΦ}, **ΟΧΙ** [*τοῦ δήμου*]_{ΟΦ}.
Θα επανέλθουμε και επί του θέματος αυτού.

2.5. Σύγχυση κριτηρίων που, επί πλέον, εφαρμόζονται χωρίς συνέπεια.

Ένα ακόμη αποτέλεσμα της εννοιοκρατικής προσέγγισης είναι η σύγχυση κριτηρίων. Για την κατηγοριοποίηση ενός κατ' εξοχήν συντακτικού φαινομένου, του ονοματικού προσδιορισμού, η παραδοσιακή διδασκαλία συγχέει και αναμιγνύει κριτήρια **συντακτικά** και **συστηματικά** με κριτήρια **σημασιολογικά** και **τυχαία**.

⁶ Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 28.

⁷ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 116.

⁸ Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 30.

Η γνωστή σε όλους Γενική προσδιοριστική, υποκατηγορία του ονοματικού προσδιορισμού, κατηγοριοποιείται, ως γνωστόν, περαιτέρω από την παραδοσιακή Γραμματική σε Γενική κτητική, του δημιουργού, διαιρετική, της αιτίας, κλπ. κλπ. και μια τέτοια κατηγοριοποίηση υπάρχει σε αμφότερα τα επίσημα σχολικά βιβλία.⁹

Αλλά, πρώτον, τι νόημα έχει μια **σημασιολογική** κατηγοριοποίηση ενός **συντακτικού** φαινομένου; Γιατί το κριτήριο είναι όχι μόνο σημασιολογικό, αλλά και **εντελώς τυχαίο**. Πρόκειται για **την εκάστοτε τυχαία σχέση** των σημασιών δύο ονομάτων που **τυχαίνει** να επιλέγονται και να χρησιμοποιούνται **στο πλαίσιο του ίδιου πάντοτε δομικού σχήματος**.

Και, δεύτερον, πόσες τέτοιες σημασιολογικές σχέσεις υπάρχουν; Η Γραμματική της Νέας Ελληνικής έχει δέκα (συν δύο που οφείλονται σε άλλο σοβαρό σφάλμα και που θα σχολιάσουμε σε λίγο). Το Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, πάλι, έχει μόνον οκτώ κι όχι ακριβώς τις ίδιες (δεν παραλείπει όμως τις επί πλέον δύο, στις οποίες προσθέτει και μια τρίτη, ώστε να υπερτερεί σε σφάλματα). Ο πίνακας 1 αντιπαραθέτει τις διαφορετικές σημασιολογικές κατηγοριοποιήσεις της Γενικής προσδιοριστικής στα δύο επίσημα σχολικά βιβλία:

	Σχολική Γραμματική Νέας Ελληνικής	Σχολικό Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής
1. Γενική κτητική	+	+
2. Γενική της ιδιότητας	+	+
3. Γενική της ύλης	-	+
4. Γενική του περιεχομένου	+	+
5. Γενική διαιρετική	+	+
6. Γενική της αιτίας	+	+
7. Γενική του σκοπού	+	-
8. Γενική της καταγωγής	+	-
9. Γενική του δημιουργού	+	+
10. Γενική του τόπου	+	-
11. Γενική του χρόνου	+	-
12. Γενική της αξίας/του τιμήματος	-	+

Πίνακας 1

Θεωρητικά, λοιπόν, υπάρχουν τόσα είδη Γενικής προσδιοριστικής όσες και δυνατές σημασιολογικές σχέσεις μεταξύ ονομάτων. Όσες όμως κι αν ανακαλύψουμε, η

⁹ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 118 και Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 30-33.

συντακτική σχέση των δύο ονομάτων, όποια κι αν είναι αυτά, ουδόλως επηρεάζεται. Θα επανέλθουμε και επ' αυτού.

Επί πλέον, τα κριτήρια της παραδοσιακής Γραμματικής, ασχέτως ορθότητας, χρησιμοποιούνται **χωρίς συνέπεια**. Αποτέλεσμα: **ανακολουθίες και αντιφάσεις**.

«Ως **επιθετικοί** προσδιορισμοί χρησιμοποιούνται... Προθετικές φράσεις, π.χ. Έζησε μια ζωή **με ανία** (ανιαρή)».¹⁰

Τυπικό παράδειγμα **σύγχυσης σημασιολογικής συγγένειας** και **συντακτικής συμπεριφοράς**, οφειλόμενης στην εννοιοκρατική προσέγγιση. Η ΠΦ **με ανία** και το επίθετο **ανιαρή** είναι μεν συγγενή σημασιολογικά, όχι όμως και συντακτικά, καθώς συμπεριφέρονται διαφορετικά. Σε περίπτωση που αλλάξει η πτώση του προσδιοριζομένου ονόματος, το επίθετο θα αλλάξει επίσης πτώση όχι όμως και η ΠΦ. Αν, εξάλλου, μια ΠΦ χαρακτηρίζεται ως επιθετικός προσδιορισμός, στις περιπτώσεις, τουλάχιστον, εκείνες που μπορεί να αντικατασταθεί από ένα ομόρριζο επίθετο, τότε γιατί να μη χαρακτηρίσουμε και μια ΟΦ σε Γενική ως επιθετικό προσδιορισμό υπό τις αυτές προϋποθέσεις; *Η αγάπη του πατέρα / Η πατρική αγάπη*. Κάτι τέτοιο όμως δεν διδάσκεται στη Γραμματική της Νέας Ελληνικής.

Διδάσκεται εν τούτοις στο Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής.

«§ 28. Εκτός από επίθετο, ως επιθετικός προσδιορισμός τίθεται:...

στ) **Επίρρημα ή εμπρόθετος προσδιορισμός με άρθρο:**

Τὴν πλησίον χώραν διῆλθεν.

Τὰς ἡδονὰς θήρενε τὰς μετὰ δόξης.

ζ) **Γενική πτώση ουσιαστικού ή αντωνυμίας με άρθρο:**

Ὁ τῶν ἱππέων ἄρχων ἵππαρχος λέγεται.

Φωκεῖς τὰς πόλεις τὰς αὐτῶν παρέδωσαν.

η) **Δευτερεύουσα αναφορική πρόταση (βλ. § 192.3):**

Ἐποιοῦντο διαβάσεις ἐκ τῶν φοινίκων οἳ ἦσαν ἐκπεπτωκότες (ἐκ τῶν ἐκπεπτωκῶτων φοινίκων).

Ν.Ε. Πέταξαν τα μήλα που σάπισαν (τα σάπια μήλα).»¹¹

Όχι μόνο ΠΦ αλλά και έναρθρες ΟΦ σε Γενική, ακόμη και αναφορικές προτάσεις, με παραπομπή μάλιστα και στη Νέα Ελληνική, χαρακτηρίζονται ως επιθετικοί προσδιορισμοί! Η ίδια σύγχυση σημασιολογικής συγγένειας και συντακτικής συμπεριφοράς. Γιατί ταυτόχρονα και εις πείσμα όλων των παραπάνω, ο επιθετικός προσδιορισμός εξακολουθεί σε αμφοτέρωτα τα σχολικά βιβλία να αποτελεί υποκατηγορία των **ομοιοπτώτων** ονοματικών προσδιορισμών! Ασυνέπειες και αντιφάσεις που προκαλούν μεγάλη σύγχυση στο μαθητή.

2.6. Μεθοδολογικά σφάλματα.

Τέλος, η παραδοσιακή προσέγγιση πάσχει και από σφάλματα μεθοδολογικής φύσεως, εξ ίσου παγιωμένα όσο και όλα τα προηγούμενα.

¹⁰ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 119.

¹¹ Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 28.

Σε αμφότερα τα σχολικά βιβλία, μαζί με τις σημασιολογικά καθορισμένες υποκατηγορίες της Γενικής προσδιοριστικής, τις δέκα της Γραμματικής της Νέας Ελληνικής¹² και τις οκτώ του Συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής¹³, συμπεριλαμβάνονται, ως γνωστόν, δύο επί πλέον: η Γενική Υποκειμενική και η Γενική Αντικειμενική. Με άλλα λόγια η έννοια της Γενικής προσδιοριστικής έχει διαιρεθεί **με δύο διαφορετικές διαιρετικές βάσεις**: Την ήδη σχολιασμένη τυχαία σημασιολογική σχέση του εκάστοτε προσδιοριζομένου και του εκάστοτε προσδιορίζοντος ονόματος και, επί πλέον, την επίσης τυχαία **σημασιοσυντακτική** σχέση του εκάστοτε προσδιοριζομένου και του εκάστοτε προσδιορίζοντος ονόματος, σε περίπτωση που το πρώτο μπορεί να μετατραπεί σε ρήμα.

Το δε Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής¹⁴ προσθέτει και **τρίτη** διαιρετική βάση, συμπεριλαμβάνοντας στις υποκατηγορίες της Γενικής προσδιοριστικής και τη Γενική Συγκριτική, που προσδιορίζει **αποκλειστικά** επίθετα συγκριτικού ή υπερθετικού βαθμού, άρα **δεν αποτελεί καν περίπτωση ονοματικού προσδιορισμού!** Το κωμικό της ιστορίας είναι ότι το μεθοδολογικό σφάλμα της διαίρεσης μιας εννοίας χωρίς ενιαία διαιρετική βάση επισημαίνεται στο σχολικό βιβλίο της Έκφρασης – Έκθεσης της Β' Λυκείου: «Αναγκαίες προϋποθέσεις για μια σωστή διαίρεση:... Όπως είδαμε..., η διαίρεση πρέπει να γίνεται κάθε φορά **με μια ορισμένη και ενιαία διαιρετική βάση**, να είναι **τέλεια και συνεχής**».¹⁵

2.7. Συνέπειες της παραδοσιακής μεθόδου διδασκαλίας.

Όλες οι παραπάνω αδυναμίες της παραδοσιακής Γραμματικής, οι ανακολουθίες και οι αντιφάσεις της, όχι μόνο καθιστούν την περιγραφή και ερμηνεία των γλωσσικών φαινομένων συχνά ανακριβή ή λανθασμένη, αλλά και **συσκοτίζουν τη συστηματικότητα της γλώσσας**, άρα έρχονται σε ευθεία σύγκρουση με την υποσυνείδητη γνώση των μαθητών. Στους τελευταίους δημιουργείται μεγάλη σύγχυση και η εντύπωση ότι η γλώσσα λειτουργεί κατά τρόπο αυθαίρετο και ακατανόητο, ενώ εμπεδώνεται η αντιπάθειά τους για τα γλωσσικά μαθήματα.

3. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΔΟΜΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ. ΕΝΑ ΠΡΟΣΦΟΡΟ ΜΕΣΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΣΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ.

3.1. Σαφώς καθορισμένες βασικές έννοιες.

Σε αντίθεση με την παραδοσιακή Γραμματική, στη Δομολειτουργική Θεωρία οι βασικές έννοιες είναι καθορισμένες με απλότητα και σαφήνεια, αλλά και με τη δέουσα εμβάθυνση σε όποια σημεία αυτό κρίνεται σκόπιμο. Έτσι, «προσδιορίζω» σημαίνει απλά «παρέχω επί πλέον πληροφορίες». Ναι, αλλά **τι είδους** πληροφορίες και επί πλέον **ως**

¹² Σελ. 118.

¹³ Σελ. 30-33.

¹⁴ Σελ. 32-33.

¹⁵ Έκφραση – Έκθεση Β' Λυκείου, σελ. 232.

προς τι; Εδώ είναι όλη η ουσία. Διά του ονοματικού προσδιορισμού, λοιπόν, παρέχονται **δύο ειδών** πληροφορίες, επί πλέον **ως προς εκείνες που το προσδιοριζόμενο όνομα παρέχει από μόνο του.**

Τα δύο είδη πληροφοριών που παρέχονται διά του ονοματικού προσδιορισμού είναι τα ακόλουθα:¹⁶

- α. Επί πλέον πληροφορίες για την **έννοια** του ονόματος. Στην έννοια κάθε ονόματος υπάρχουν συγκεκριμένες «**σημασιολογικές παράμετροι**».
Λ.χ.: **τραπέζι**: [ΥΛΙΚΟ – ΣΧΗΜΑ – ΧΡΩΜΑ – ΜΕΓΕΘΟΣ – ΕΝΤΥΠΩΣΗ - ...]
Το όνομα τις υπονοεί αλλά **δεν τους δίνει συγκεκριμένη τιμή**. Όταν προσδιορίζουμε **την έννοια** του ονόματος (λ.χ. με επίθετα). **δίνουμε συγκεκριμένη τιμή** σε όποιες από τις σημασιολογικές αυτές παραμέτρους θέλουμε, παρέχοντας τις αντίστοιχες επί πλέον πληροφορίες στον συνομιλητή μας: **ξύλινο, στρογγυλό, κομψό τραπέζι.**
- β. Επί πλέον πληροφορίες για την **αναφορά** του ονόματος. Με κάθε όνομα ονομάζουμε **ένα σύνολο αντικειμένων** (συγκεκριμένων ή αφηρημένων), στα οποία το όνομα **αναφέρεται**. Όταν προσδιορίζουμε **την αναφορά** του ονόματος (λ.χ. με αόριστο άρθρο + κτητική αντωνυμία) **ούτε** «χαρακτηρίζουμε» **ούτε** «δίνουμε μια ιδιότητα στο ουσιαστικό»,¹⁷ αλλά **απομονώνουμε** από το σύνολο των **αντικειμένων αναφοράς** του ένα **υποσύνολό** του ή και ένα **μεμονωμένο στοιχείο** του, στρέφοντας την προσοχή του συνομιλητή μας προς αυτό:

Χρειάζεται μια δική του προσπάθεια (όχι μια δική μου ή μια δική σου).

Αυτά ακριβώς (και άλλα πολλά) κάνουμε υποσυνείδητα όλοι ως ομιλητές της μητρικής μας γλώσσας. Αυτό, επομένως, είναι το μίνιμουμ των πληροφοριών που οφείλουμε στο μαθητή σχετικά με τον καθορισμό της εννοίας του ονοματικού προσδιορισμού, πριν προχωρήσουμε περαιτέρω στη διδασκαλία του. Πρόκειται για εξαιρετικά σημαντικές πληροφορίες, σχετικές με τη **λειτουργικότητα** του συντακτικού φαινομένου, και επ' αυτού θα επανέλθουμε.

3.2. Ακριβείς ορισμοί.

Οι ορισμοί του ομοιόπτωτου και του ετερόπτωτου ονοματικού προσδιορισμού στα επίσημα σχολικά βιβλία, που επισημάναμε παραπάνω,¹⁸ είναι λανθασμένοι, επειδή δεν καλύπτουν και την περίπτωση της **τυχαίας σύμπτωσης** της πτώσης του ετερόπτωτου προσδιορίζοντος στοιχείου με εκείνη του προσδιοριζόμενου ονόματος, αν το τελευταίο, ως εκ της συντακτικής του θέσης μέσα στην πρόταση, συμβεί να τεθεί στην πτώση εκείνη στην οποία το ετερόπτωτο προσδιορίζον στοιχείο βρίσκεται σταθερά. Ως ορθοί ορισμοί θα μπορούσαν να προταθούν οι επόμενοι:

- Όταν το προσδιορίζον στοιχείο **ακολουθεί υποχρεωτικά τις μεταβολές της πτώσης** του προσδιοριζόμενου ονόματος, ο ονοματικός προσδιορισμός είναι **ομοιόπτωτος**:
(3) Ζει **ο βασιλιάς Αλέξανδρος**; Τα κατορθώματα του **βασιλιά Αλεξάνδρου** είναι ξακουστά σ' όλη την οικουμένη. Είδες τον **βασιλιά Αλέξανδρο**;

¹⁶ Για μια εκτενή διαπραγμάτευση του θέματος βλ. Seiler 1977, Κατσιναβάκης 2002, κεφ. 2.

¹⁷ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

¹⁸ Κεφ. 2.2.

- Όταν το προσδιορίζον στοιχείο έχει **δική του σταθερή πτώση, ανεξάρτητη** από εκείνη του προσδιοριζομένου ονόματος, ο ονοματικός προσδιορισμός είναι **ετερόπτωτος**:
(4) **Το σπίτι της Μαρίας είναι άνετο. Η πόρτα του σπιτιού της Μαρίας ήταν κλειδωμένη. Αγόρασα το σπίτι της Μαρίας.**

3.3. Μορφοκρατική θεώρηση των συντακτικών φαινομένων.

Στη δομολειτουργική προσέγγιση η συντακτική ταυτότητα ενός γλωσσικού στοιχείου ή φαινομένου καθορίζεται **μορφοκρατικά**. Ήτοι:

- Από συγκεκριμένα, αδιαφιλονίκητα **χαρακτηριστικά της μορφής** του γλωσσικού υλικού.
- Όταν αυτά δεν επαρκούν για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, από χαρακτηριστικά **του περιβάλλοντος** των υπό εξέταση στοιχείων ή φαινομένων, που μπορούν να μάς διαφωτίσουν.
- Όταν ούτε αυτά επαρκούν, **επινοούμε τρόπους ελέγχου της συντακτικής συμπεριφοράς (όχι της σημασιολογικής συγγένειας!)** των υπό εξέταση γλωσσικών στοιχείων ή φαινομένων.

Ο μαθητής διδάσκεται να χρησιμοποιεί την έννοια του **μορφικού χαρακτηριστικού** σε μια πολύ συγκεκριμένη αναλυτική διαδικασία κλιμακούμενης περιπλοκής. Βασικής σημασίας για την επιτυχία της μεθόδου είναι η σωστή, ως προς τη σειρά, και προοδευτική κλιμάκωση των δυσκολιών σε τρία στάδια.

Πρώτο στάδιο: αναγνώριση **απλών γραμματικών κατηγοριών** (τα λεγόμενα «μέρη του λόγου»). Τις κλιτές από **τα χαρακτηριστικά της μορφής τους**, τις διαφορετικές χαρακτηριστικές καταλήξεις τους. Τις άκλιτες **από τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντός τους**. Τις προθέσεις, λ.χ., από τις ΟΦ που υποχρεωτικά συνοδεύουν, ρυθμίζοντας την πτώση τους.

Δεύτερο στάδιο: Οι απλές γραμματικές κατηγορίες **γίνονται οι ίδιες μορφικά χαρακτηριστικά άλλων, πιο σύνθετων γραμματικών κατηγοριών, των λεκτικών συνόλων**. Το ουσιαστικό είναι βασικό μορφικό χαρακτηριστικό της ΟΦ, η πρόθεση της ΠΦ κ.ο.κ.

Τρίτο στάδιο: αναγνώριση **συντακτικών λειτουργιών**, των οποίων **τα χαρακτηριστικά μορφής και περιβάλλοντος είναι σημαντικά πιο περίπλοκα**. Αυτά μπορεί να είναι πολλά και διάφορα, όπως οι γραμματικές κατηγορίες που απαρτίζουν τα εμπλεκόμενα στη συντακτική σχέση λεκτικά σύνολα, άλλου είδους γραμματικές κατηγορίες όπως συγκεκριμένες πτώσεις, το φαινόμενο είτε της γραμματικής συμφωνίας κατά πτώση ή κατά πρόσωπο είτε της έλλειψής της κ.ά. Ο μαθητής θα πρέπει να φθάνει στο στάδιο αυτό καλά εξασκημένος.

Εκτός των άλλων πλεονεκτημάτων της, η μορφοκρατική προσέγγιση ταιριάζει ασυγκρίτως καλύτερα στη διανοητική ανάπτυξη των μαθητών του Γυμνασίου. «**Για ποικίλους λόγους, ατομικούς και περιβαλλοντικούς, δεν κατακτούν ΟΛΟΙ οι έφηβοι το ανώτερο – το τελικό επίπεδο νοητικής ανάπτυξης, την αφαιρετική σκέψη. Ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό εφήβων (και ενηλίκων) παραμένουν δέσμιοι να λειτουργούν,**

πρακτικώς, στη συγκεκριμένη σκέψη».¹⁹ Έτσι οι μαθητές μπορούν να ξεχωρίσουν, να κατανοήσουν και να εξοικειωθούν με αφηρημένες έννοιες, όπως το αντικείμενο ή το κατηγορούμενο ή ο ονοματικός προσδιορισμός, πολύ πιο εύκολα μέσω **συγκεκριμένων** χαρακτηριστικών τους, παρά μέσω άλλων, εξ ίσου αφηρημένων εννοιών.

3.4. Ορθή διάρθρωση των συντακτικών δομών.

Εκ παραλλήλου με τα προηγούμενα ξεκινάει η διδασκαλία της **συντακτικής δομής**, προϋπόθεση για την κατανόηση της οποίας αποτελεί η κατανόηση των εννοιών του **λεκτικού συνόλου** και της **ανατροφοδότησης**, που χαρακτηρίζουν τη δημιουργία κάθε συντακτικής δομής, καθώς και της **συντακτικής λειτουργίας**, που συνδέει τις συντακτικές δομές μεταξύ τους.

Ως προς τις θεμελιώδεις αυτές έννοιες του συντακτικού επιπέδου της γλώσσας, η παραδοσιακή διδασκαλία δημιουργεί τεράστια σύγχυση στο μαθητή με τρία βασικά σφάλματα:

3.4.1. Η φύση και τα όρια των λεκτικών συνόλων.

Πρώτο σφάλμα: Παραλείπει εντελώς να τού επισημάνει πως η ειδοποιός διαφορά ενός λεκτικού συνόλου από μια οποιαδήποτε τυχαία ομάδα λέξεων είναι ότι το πρώτο **αναπτύσσει ως ενιαίο όλο συντακτικές σχέσεις** με άλλα γλωσσικά στοιχεία.

Εξαίρεση αποτελεί η Γραμματική της Νέας Ελληνικής που, έστω και σε υποσημείωση, επιχειρεί να δώσει έναν ορισμό του λεκτικού συνόλου:

«Η **ονοματική φράση** είναι ένα λεκτικό σύνολο¹ που έχει ως πυρήνα ένα ουσιαστικό ή οποιαδήποτε λέξη που μπορεί να μπει σε θέση ουσιαστικού, π.χ. *Ήπια νερό* (ουσ.). *Ζήτησε εσένα* (αντων.).

¹ Τα σύνολα λέξεων (ή **λεκτικά σύνολα**) είναι λέξεις ή ενότητες λέξεων που μπορούν να αντικατασταθούν από άλλες με ισότιμο συντακτικό ρόλο στην πρόταση, π.χ. *Ο Γιώργος (η Μαρία, ο Στέλιος) ζήτησε (πέταξε, έριξε) ένα μολύβι (τετράδιο, μήλο)*. Τα λεκτικά σύνολα που αποτελούνται από ενότητες λέξεων μετακινούνται, όταν χρειαστεί, συνολικά και όχι κάθε στοιχείο χωριστά, π.χ. *Ο Γιώργος ζήτησε ένα μολύβι* μπορεί να γίνει *Ένα μολύβι ζήτησε ο Γιώργος*, όχι όμως *ένα ζήτησε ο μολύβι Γιώργος...*».²⁰

Στη συνέχεια, ωστόσο, της διδασκαλίας της τα λεκτικά σύνολα είναι σαν να μην υπάρχουν. Στο Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής ουδεμία μνεία περί λεκτικών συνόλων γίνεται.

Δεύτερο σφάλμα: Τού διδάσκει ότι τη συντακτική λειτουργία επιτελεί **όχι** ολόκληρο το λεκτικό σύνολο **αλλά μόνο ο πυρήνας του**. Όσον αφορά δε στην ΟΦ, για κάποιον άγνωστο λόγο, **ο ονοματικός πυρήνας συμπεριλαμβάνει το οριστικό άρθρο που τον προσδιορίζει**. Έτσι, στο παράδειγμα

(5) *Τα κρίσιμα γεγονότα που καθόρισαν την έκβαση της ελληνικής επανάστασης οφείλουν πάντοτε να εξετάζονται σε συνάρτηση με την εκάστοτε πολιτική συγκυρία στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο*

¹⁹ Παρασκευόπουλος Ι. Ν. 2017, σελ. 14.

²⁰ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 116.

ως υποκείμενο των ρημάτων *οφείλουν* και να *εξετάζονται* λειτουργεί, υποτίθεται, το σύνταγμα «τα γεγονότα».

3.4.2. Η έννοια της ανατροφοδότησης.

Τρίτο σφάλμα: Αποσιωπά εντελώς την **τεράστια σημασία** έννοια της **ανατροφοδότησης** των συντακτικών δομών. **Ανατροφοδότηση** ονομάζουμε τη δυνατότητα να επαναλαμβάνεται **στο εσωτερικό** μιας συντακτικής δομής **η διαδικασία παραγωγής μιας ή περισσότερων άλλων συντακτικών δομών, ακόμη και πιο σύνθετων από την ίδια**. Η παραδοσιακή Γραμματική αφήνει τον μαθητή εντελώς ανυποψίαστο για το γεγονός ότι ένα λεκτικό σύνολο, όπως η ΟΦ, μπορεί να συμπεριλαμβάνει ιδιαιτέρως σύνθετες δομές **υποτεταγμένες εντός του**, ακόμη και ολόκληρες προτάσεις, **που αποτελούν τμήμα του**. Υποκείμενο των ρημάτων *οφείλουν* και να *συνεξετάζονται* στο παράδειγμα (5) είναι **ολόκληρη** η ΟΦ [*Τα κρίσιμα γεγονότα που καθόρισαν την έκβαση της ελληνικής επανάστασης*]_{ΟΦ}, της οποίας τα όρια, όμως, ο μαθητής βρίσκεται **σε πλήρη αδυναμία να διακρίνει**. Το πώς θα το κατορθώσει θα το δούμε σε λίγο. Για την ανατροφοδότηση και την τεράστια σημασία της έχουμε στη συνέχεια να πούμε αρκετά ακόμη.

3.4.3. Η έννοια της συντακτικής λειτουργίας και συναφή με αυτήν προβλήματα.

Εκ παραλλήλου με τα παραπάνω, ο μαθητής μαθαίνει να αναγνωρίζει **τις συντακτικές λειτουργίες**. Κι εδώ πρέπει προσέξουμε πολύ:

- α. **Τη σύγχυση γραμματικών κατηγοριών και συντακτικών λειτουργιών** που προαναφέραμε. Είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα της πλειονότητας των μαθητών και οφείλεται καθαρά στον εννοιοκρατικό παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας. Τα λεκτικά σύνολα συγχέονται απελπιστικά με τις συντακτικές λειτουργίες που επιτελούν. Έτσι στην πρόταση
(6) *Τα τετράδιά της είναι ντυμένα με νάυλον.*
οι μαθητές, αν ερωτηθούν ποια είναι η συντακτική λειτουργία του *τα τετράδιά της*, είναι πολύ πιθανό να απαντήσουν **ΟΦ**. Ή, αν ερωτηθούν ποια είναι η συντακτική λειτουργία του *με νάυλον*, είναι πολύ πιθανό να απαντήσουν **ΠΦ**.
- β. **Τη σύγχυση συντακτικού όρου και συντακτικά συνδεόμενου στοιχείου**. Η παραδοσιακή διδασκαλία δεν διευκρινίζει στο μαθητή ότι κάθε συντακτική λειτουργία είναι **μια σχέση** που συνδέει **δύο** γλωσσικά στοιχεία, εκείνο που εξετάζουμε συντακτικά και το εκάστοτε συνδεόμενο με αυτό διά της συντακτικής σχέσης. Οι μαθητές συχνότατα συγχέουν το συντακτικά συνδεόμενο στοιχείο είτε με το ίδιο εκείνο που εξετάζουν είτε με άλλο στοιχείο, άσχετο. Έτσι στην πρόταση
(7) *Τα βιβλία της Μαρίας είναι πεταμένα στο πάτωμα.*
οι μαθητές είναι πολύ πιθανό να πουν ότι της *Μαρίας* λειτουργεί ως Γενική προσδιοριστική **στο όνομα Μαρίας**. Ή, ότι στο *πάτωμα* λειτουργεί ως εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός **στο όνομα τετράδια**.

3.4.4. Η μέθοδος των στηλών.

Όλα τα παραπάνω προβλήματα του μαθητή αντιμετωπίζονται όχι με θεωρητικές διδασκαλίες αλλά **με πολλή πρακτική εξάσκηση με τη μέθοδο των στηλών**, που αποτελεί **το πεδίο εφαρμογής όλων όσων μαθαίνει**. Η μέθοδος των στηλών:

- α. Συνηθίζει τον μαθητή σε έναν **απόλυτα ορθολογικό και συστηματικό τρόπο ανάλυσης των συντακτικών δομών**.
- β. Τού υπενθυμίζει **διαρκώς** όλα όσα τείνει να ξεχάσει ή να μπερδέψει, βοηθώντας τον ουσιαστικά να συνειδητοποιήσει και να αφομοιώσει ότι:
 - i. Άλλο η γραμματική κατηγορία, άλλο η συντακτική λειτουργία ενός γλωσσικού στοιχείου που εξετάζουμε. Γι' αυτό **οφείλει να τις επισημαίνει πάντοτε αμφότερες**, όπως τού υπενθυμίζουν διαρκώς η δεύτερη και η τρίτη στήλη.
 - ii. Η συντακτική λειτουργία είναι μια **σχέση** του γλωσσικού στοιχείου που εξετάζει **με κάποιο άλλο, που επίσης πάντοτε οφείλει να επισημαίνει**, όπως τού υπενθυμίζει διαρκώς η τέταρτη στήλη.
- γ. Το σπουδαιότερο είναι ότι, με την εξάσκηση στη σωστή επισήμανση του συντακτικά συνδεόμενου στοιχείου, οι μαθητές, όπως θα δούμε, **μαθαίνουν αμέσως να διακρίνουν σωστά τα όρια των λεκτικών συνόλων**.

Στον πίνακα 2 της επόμενης σελίδας αναλύεται συντακτικά με τη μέθοδο των στηλών η πρόταση

(8) *Ο₍₁₎ φίλος μου ο₍₂₎ Γιάννης αγόρασε το αγωνιστικό αυτοκίνητο που ονειρευόταν.*

Μαθαίνουμε στον μαθητή να προχωρεί συστηματικά, με συγκεκριμένη σειρά:

- α. Αναζητά πριν απ' όλα το κύριο ρήμα, το οποίο εύκολα εντοπίζει και καταγράφει, συμπληρώνοντας και τη γραμματική του κατηγορία (Ρ), ενώ τον έχουμε διδάξει ότι:
 - i. Το ρήμα, ως κέντρο της πρότασης, δεν επιτελεί **το ίδιο** συντακτική λειτουργία, άρα δεν συνδέεται **εκείνο** συντακτικά με άλλο γλωσσικό στοιχείο. Συμπληρώνει, λοιπόν την τρίτη και τέταρτη στήλη με παύλες.
 - ii. Αντιθέτως, τα υπόλοιπα γλωσσικά στοιχεία της πρότασης επιτελούν **όλα τους** συντακτικές λειτουργίες, άρα **υπάρχει για όλα** συντακτικά συνδεόμενο στοιχείο.
 - iii. Για **τουλάχιστον ένα** (και συνήθως για περισσότερα) από τα υπόλοιπα γλωσσικά στοιχεία της πρότασης συντακτικά συνδεόμενο στοιχείο είναι το ρήμα. Πρόκειται για το στοιχείο εκείνο που δεν λείπει από καμία απολύτως πρόταση, δηλαδή για το υποκείμενό του ρήματος κι αυτό οφείλει να εντοπίσει πρώτο.
- β. Ο μαθητής γνωρίζει από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου ότι τα μορφικά χαρακτηριστικά της συντακτικής λειτουργίας του υποκειμένου είναι [ΟΦ] και [ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΠΤΩΣΗ] και το χαρακτηριστικό περιβάλλοντος [Εκτός ΡΦ]. Εντοπίζει λοιπόν την ΟΦ [*Ο₍₁₎ φίλος μου ο₍₂₎ Γιάννης*]_{ΟΦ} και συμπληρώνει τη δεύτερη σειρά του πίνακα. Το πώς διακρίνει τα όριά της θα το δούμε σε λίγο.
- γ. Το επόμενο βήμα, **πριν προχωρήσει παρακάτω**, είναι να ελέγξει αν **στο εσωτερικό του λεκτικού συνόλου που εντόπισε**, δηλαδή της ΟΦ [*ο₍₁₎ φίλος μου ο₍₂₎ Γιάννης*]_{ΟΦ}, **επιτελούνται άλλες συντακτικές λειτουργίες**. Ο μαθητής γνωρίζει από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου ότι στο εσωτερικό μιας ΟΦ επιτελείται η συντακτική λειτουργία του ονοματικού προσδιορισμού, εκτός αν η ΟΦ αποτελείται

Γλωσσικό στοιχείο που εξετάζουμε	Γραμματική του κατηγορία	Συντακτική του λειτουργία	Συντακτικά συνδεδεμένο στοιχείο
αγόρασε	Ρ	—	—
ο ₍₁₎ φίλος μου ο ₍₂₎ Γιάννης	ΟΦ	Υποκείμενο	αγόρασε
ο ₍₁₎	οριστικό άρθρο	Έναρθρος προσδιορισμός	φίλος
μου	Κτητική αντων. / ΟΦ	Γενική προσδιοριστική	φίλος
ο Γιάννης	ΟΦ	Παράθεση	φίλος
ο ₍₂₎	Οριστικό άρθρο	Έναρθρος προσδιορισμός	Γιάννης
το αγωνιστικό αυτοκίνητο που ονειρευόταν	ΟΦ	Αντικείμενο	αγόρασε
το	Οριστικό άρθρο	Έναρθρος προσδιορισμός	αυτοκίνητο
αγωνιστικό	Επίθετο	Επιθετικός προσδιορισμός	αυτοκίνητο
που ονειρευόταν	Παναφορική	Προτασιακός ονοματικός προσδιορισμός	αυτοκίνητο
ονειρευόταν	Ρ	—	—
(ο ₍₁₎ φίλος μου ο ₍₂₎ Γιάννης)	ΟΦ	Υποκείμενο	ονειρευόταν
που	Αναφορ. αντων. / ΟΦ	Αντικείμενο	ονειρευόταν

Πίνακας 2

μόνο από τον ονοματικό πυρήνα της, πράγμα που εδώ δεν συμβαίνει. Εντοπίζει τον ονοματικό πυρήνα φίλος και τον υπογραμμίζει. Στη συνέχεια εντοπίζει τα στοιχεία που τον προσδιορίζουν: το οριστικό άρθρο ο₍₁₎, την κτητική αντωνυμία μου και τη δεύτερη ΟΦ [ο₍₂₎ Γιάννης]ΟΦ. Τα καταγράφει στην τρίτη τέταρτη και πέμπτη σειρά του πίνακα, συμπληρώνοντας και τη γραμματική τους κατηγορία στη δεύτερη στήλη, χαρακτηρίζοντας την αντωνυμία μου ως Κτητική αντωνυμία / ΟΦ, καθώς γνωρίζει ότι η εν λόγω αντωνυμία αποτελεί από μόνη της πυρήνα ΟΦ. Από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου γνωρίζει ακόμη ότι τα μορφικά χαρακτηριστικά του έναρθρου προσδιορισμού είναι [ΟΡΙΣΤΙΚΟ / ΑΟΡΙΣΤΟ ΑΡΘΡΟ] και [ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ], της Γενικής προσδιοριστικής [ΟΦ], [ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ] και [ΓΕΝΙΚΗ] και, όπως είπαμε, ότι η κτητική αντωνυμία αποτελεί από μόνη της πυρήνα ΟΦ. Για την Παράθεση γνωρίζει ότι τα μορφικά χαρακτηριστικά της είναι [ΟΦ] και [ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΣ

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ] και ότι, **ειδικά στην περίπτωση της, το προσδιοριζόμενο όνομα πάντοτε προηγείται του προσδιορίζοντος** (βλ. παρακάτω πίνακα 4), καθώς και ότι η διάκριση Παράθεση – Επεξήγηση της παραδοσιακής Γραμματικής είναι **σημασιολογικής και όχι** συντακτικής φύσης, ότι η συντακτική λειτουργία, όπως και στην περίπτωση της Γενικής προσδιοριστικής, είναι **μία και αμετάβλητη** (βλ. παρακάτω κεφ. 3.5 και 3.6), ασχέτως του ποιο από τα δύο ονόματα έχει γενικότερη ή ειδικότερη σημασία. Έτσι χαρακτηρίζει τον ονοματικό προσδιορισμό που το οριστικό άρθρο $ο_{(1)}$ εξασκεί ως *έναρθρο*, εκείνον που εξασκεί η κτητική αντωνυμία *μου* ως *Γενική προσδιοριστική*, ενώ εκείνον που εξασκεί η ΟΦ [$ο_{(2)}$ *Γιάννης*]_{ΟΦ} ως *Παράθεση*. Τέλος συμπληρώνει και την τέταρτη στήλη με το προσδιοριζόμενο όνομα *φίλος*, το οποίο αποτελεί και τον πυρήνα της συνολικής ΟΦ.

- δ. Έχοντας όμως εντοπίσει τη δεύτερη ΟΦ [$ο_{(2)}$ *Γιάννης*]_{ΟΦ}, πριν προχωρήσει παρακάτω, μπαίνει στο εσωτερικό της, υπογραμμίζει τον πυρήνα της *Γιάννης* και συμπληρώνει την έκτη σειρά του πίνακα με τα στοιχεία: $ο_{(2)}$ – *Οριστικό άρθρο – Έναρθρος προσδιορισμός – Γιάννης*.
- ε. Έχοντας ολοκληρώσει τη συντακτική αναγνώριση του υποκειμένου του ρήματος, μπορεί να προχωρήσει. Αναζητά αν υπάρχει αντικείμενο του ρήματος και εύκολα το εντοπίζει, γνωρίζοντας από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου ότι τα μορφικά χαρακτηριστικά της πιο συνήθους από τις δυνατές μορφές του απλού αντικειμένου είναι [ΟΦ] και [ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ] και το χαρακτηριστικό περιβάλλοντος [ΕΝΤΟΣ ΡΦ]. Ανακαλύπτει λοιπόν την ΟΦ [*το αγωνιστικό αυτοκίνητο που ονειρευόταν*]_{ΟΦ} την καταγράφει στην πρώτη στήλη της έβδομης σειράς, υπογραμμίζοντας τον πυρήνα της *αυτοκίνητο*, και συμπληρώνει τις τρεις άλλες στήλες με τα στοιχεία: *ΟΦ – Αντικείμενο – αγόρασε*.
- στ. Μεθοδικά ο μαθητής προχωρεί αμέσως στην εξερεύνηση του εσωτερικού της ΟΦ. Ανακαλύπτει τα προσδιοριστικά στοιχεία του ονοματικού της πυρήνα, το οριστικό άρθρο *το*, το επίθετο *αγωνιστικό*, και την αναφορική πρόταση *που ονειρευόταν*, η παρουσία της οποίας έχει δώσει στο διδάσκοντα την αφορμή να μιλήσει για την **ανατροφοδότηση** των συντακτικών δομών, ήτοι τη δυνατότητα να επαναλαμβάνεται **στο εσωτερικό** μιας συντακτικής δομής η **διαδικασία παραγωγής** μιας ή περισσότερων άλλων δομών, **ακόμη και πιο σύνθετων από την ίδια**, έτσι ώστε ο μαθητής να συνειδητοποιήσει πως οτιδήποτε συνδέεται συντακτικά με τον **πυρήνα** ενός λεκτικού συνόλου, **είναι υποτεταγμένο εντός του και αποτελεί τμήμα του**. Άρα όχι μόνο ένα λεκτικό σύνολο μπορεί να αποτελεί τμήμα μιας πρότασης **αλλά και μια πρόταση μπορεί να αποτελεί τμήμα ενός λεκτικού συνόλου**. Γνωρίζοντας από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου τα μορφικά χαρακτηριστικά των υποκατηγοριών του Ονοματικού Προσδιορισμού (βλ. πίνακα 3), ο μαθητής χαρακτηρίζει τη συντακτική λειτουργία του άρθρου και του επιθέτου ως *έναρθρο* και *επιθετικό προσδιορισμό* αντιστοίχως και της αναφορικής πρότασης ως *προτασιακό ονοματικό προσδιορισμό*, ενώ συμπληρώνει την τέταρτη στήλη με τον προσδιοριζόμενο ονοματικό πυρήνα της ΟΦ, το ουσιαστικό *αυτοκίνητο*.

- ζ. Τού απομένει να αναλύσει την αναφορική πρόταση. Ξεκινάει από την απλή διαδικασία του εντοπισμού του ρήματός της (*ονειρευόταν*).
- η. Προχωρεί κατόπιν στον εντοπισμό του υποκειμένου του, το οποίο, επειδή ταυτίζεται με το υποκείμενο του κυρίου ρήματος, ήτοι [*ο₍₁₎ φίλος μου ο₍₂₎ Γιάννης*]_{ΟΦ}, παραλείπεται, εφ' όσον εννοείται, και για το λόγο αυτό τίθεται στο τετράστηλο εντός παρενθέσεως και δεν επαναλαμβάνεται η ανάλυση της εσωτερικής του δομής.
- θ. Τέλος τού απομένει η αναφορική αντωνυμία *που*. Από τη διδασκαλία του οικείου κεφαλαίου γνωρίζει ότι θα βρει τη συντακτική της λειτουργία, επαναφέροντας την ΟΦ που η ίδια αντικαθιστά, στην προκειμένη περίπτωση την ΟΦ [*το αγωνιστικό αυτοκίνητο*]_{ΟΦ}, η οποία εύκολα αναγνωρίζεται ως αντικείμενο του ρήματος *ονειρευόταν*. Συμπληρώνει έτσι την τελευταία σειρά του πίνακα με τα στοιχεία: *που* – Αναφορική αντωνυμία / ΟΦ – Αντικείμενο – *ονειρευόταν* και ολοκληρώνει τη συντακτική ανάλυση της πρότασης.

Γλωσσικό στοιχείο που εξετάζουμε	Γραμματική του κατηγορία	Συντακτική του λειτουργία	Συντακτικά συνδεδεμένο στοιχείο
<i>φησίν</i>	P	–	–
<i>ὁ κατήγορος</i>	ΟΦ	Υποκείμενο	<i>φησίν</i>
<i>ὁ</i>	Οριστικό άρθρο	Έναρθρος προσδιορισμός	<i>κατήγορος</i>
<i>ὑμῖν</i>	Προσωπική αντωνυμία/ΟΦ	Έμμεσο Αντικείμενο	<i>φησίν</i>
<i>οὐ δικαίως με λαμβάνειν τὸ ἀργύριον</i>	ΑΦ (Απαρεμφατική φράση)	Άμεσο Αντικείμενο	<i>φησίν</i>
<i>λαμβάνειν</i>	Ειδικό απαρέμφατο	-	-
<i>με</i>	Προσωπική αντωνυμία/ΟΦ	Υποκείμενο	<i>λαμβάνειν</i>
<i>τὸ ἀργύριον</i>	ΟΦ	Αντικείμενο	<i>λαμβάνειν</i>
<i>τὸ</i>	Οριστικό άρθρο	Έναρθρος προσδιορισμός	<i>ἀργύριον</i>
<i>οὐ δικαίως</i>	Επίρρημα	Επιρρηματικός προσδιορισμός (του τρόπου)	<i>λαμβάνειν</i>

Πίνακας 3

Θα μπορούσε όμως εύλογα να αναρωτηθεί κανείς πώς διακρίνει ο μαθητής τα όρια των ΟΦ. Με τη μέθοδο του τετράστηλου αυτό γίνεται πολύ εύκολα. Απλά τον καθοδηγεί η τέταρτη στήλη με το συντακτικά συνδεόμενο στοιχείο. Αν ο μαθητής, λ.χ., ορίσει λανθασμένα στην πρώτη στήλη ως αντικείμενο του ρήματος *αγόρασε* το σύνταγμα *το αυτοκίνητο*, όπως διδάσκει η παραδοσιακή Γραμματική, θα διαπιστώσει στη συνέχεια ότι το όνομα *αυτοκίνητο* είναι το συντακτικά συνδεόμενο στοιχείο όχι μόνο του οριστικού άρθρου *το*, αλλά και του επιθέτου *αγωνιστικό* και της αναφορικής πρότασης *που ονειρευόταν*. Το γεγονός αυτό θα τον κάνει να συνειδητοποιήσει ότι τα εν λόγω στοιχεία **αποτελούν τμήμα** της ΟΦ που έχει ως πυρήνα το εν λόγω όνομα κι έτσι θα τη διορθώσει στην πρώτη στήλη, συμπεριλαμβάνοντάς τα σ' αυτήν και συμπληρώνοντάς την ως *το αγωνιστικό αυτοκίνητο που ονειρευόταν*.

Μετά από λίγη μεθοδική εξάσκηση ο μαθητής μαθαίνει να αναγνωρίζει τα όρια των λεκτικών συνόλων με την πρώτη ματιά. Ο συγκεκριμένος τρόπος συντακτικής ανάλυσης ξεκαθαρίζει όλες τις απορίες του και τον βοηθάει να διαμορφώσει βαθμιαία ένα **συστηματικό τρόπο σκέψης** με τον οποίο μπορεί να αναλύει **και τις πλέον περίπλοκες συντακτικές δομές χωρίς πρόβλημα**. Ας τονιστεί στο σημείο αυτό και πάλι ότι τα παραπάνω **δεν** αποτελούν ατεκμηρίωτους ισχυρισμούς του γράφοντος αλλά **διαπιστωμένη πραγματικότητα μετά από εφαρμογή της μεθόδου επί μακρά σειρά ετών εντός της σχολικής τάξης, σε απολύτως πραγματικές συνθήκες διδασκαλίας**.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι η μέθοδος του τετράστηλου εφαρμόζεται εξ ίσου καλά και στη συντακτική ανάλυση μιας αρχαίας ελληνικής πρότασης, όπως φαίνεται στον πίνακα 3 της προηγούμενης σελίδας, στον οποίο αναλύεται η πρόταση (9) *Φησὶν ὑμῖν ὁ κατήγορος οὐδ' ἀδικαίως με λαμβάνειν τὸ ἀργύριον*. κι αυτό συνιστά σοβαρό ενοποιητικό στοιχείο της διδασκαλίας μητρικής γλώσσας και Αρχαίας Ελληνικής.

Οι υποκατηγορίες του ονοματικού προσδιορισμού ορίζονται, όπως είδαμε μορφοκρατικά, και ο μαθητής συνηθίζει εύκολα να τις αναγνωρίζει **από συγκεκριμένα, σαφέστατα χαρακτηριστικά της μορφής τους και του περιβάλλοντός τους**. Η εν λόγω μορφοκρατική κατηγοριοποίηση παρουσιάζεται στον πίνακα 4 της επόμενης σελίδας. Το σημείο «ο» σημαίνει «αδιάφορο».

Για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά του εμπρόθετου ονοματικού προσδιορισμού είναι [ΠΦ], [ΕΤΕΡΟΠΤΩΤΟΣ ΟΝΟΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ] και [ΓΕΝΙΚΗ / ΑΙΤΙΑΤΙΚΗ] (αναλόγως της εκάστοτε πρόθεσης), ασχέτως χαρακτηριστικών περιβάλλοντος. Ένας τέτοιου είδους ορισμός αποκλείει κάθε σύγχυση εμπρόθετου και επιθετικού προσδιορισμού, ασχέτως πιθανής σημασιολογικής συγγένειας των προσδιοριζόντων στοιχείων. Από **συντακτικής** άποψης, άλλο είναι *Ἐζησε [μία ζωή [με ανία]_{ΠΦ}]_{ΟΦ}* κι άλλο *Ἐζησε [μία ζωή ανιαρή]_{ΟΦ}*.

3.5. Σαφή κριτήρια που εφαρμόζονται με απόλυτη συνέπεια.

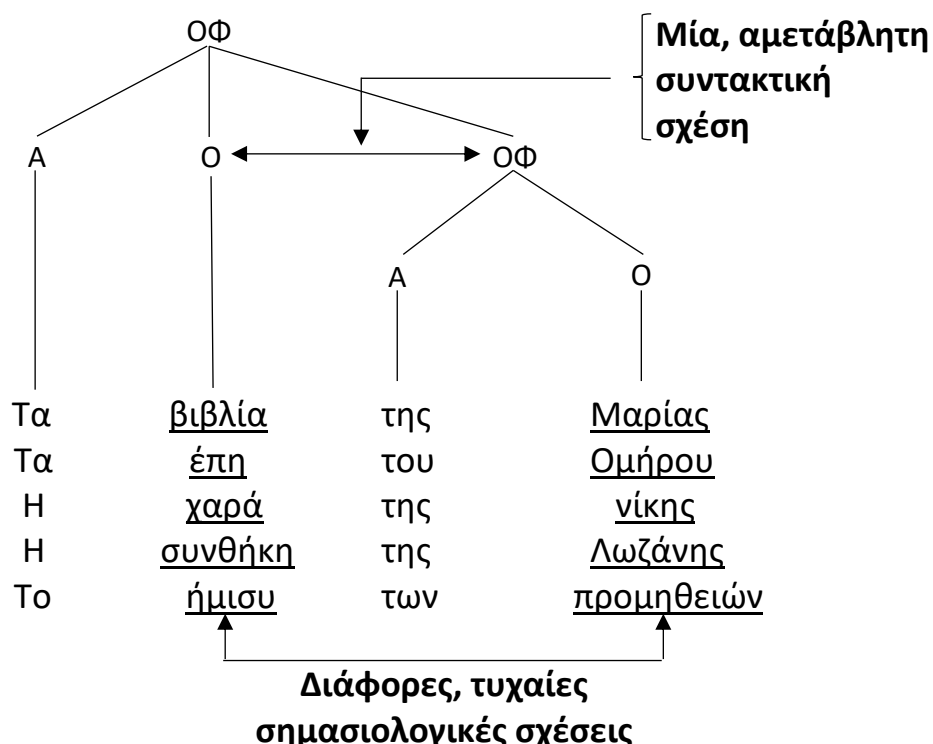
Επί πλέον, στη δομολειτουργική προσέγγιση τα συντακτικά κριτήρια **δεν** συγχέονται με τα σημασιολογικά και εφαρμόζονται όχι κατά το δοκούν αλλά με απόλυτη συνέπεια. Το Σχήμα 1 παρουσιάζει την κατάσταση στην περίπτωση της Γενικής προσδιοριστικής. Η εν λόγω **συντακτική** σχέση παραμένει **μία και αμετάβλητη** καθώς

			ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΝΟΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ							
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ			Έναρ- θρος	Επιθετι- κός	Κατηγο- ρημα- τικός	Παρά- θεση	Γενική προσ- διορι- στική	Αιτιατική προσ- διορι- στική	Εμπρό- θετος	Προτα- σιακός
Μ Ο Ρ Φ Η Σ	Οριστικό / αόριστο άρθρο		+	-	-	-	-	-	-	-
	Απλή γραμματική κα- τηγορία πλην άρθρου		-	+	+	-	-	-	-	-
	ΟΦ		-	-	-	+	+	+	-	-
	ΠΦ		-	-	-	-	-	-	+	-
	Ονοματική δευτερεύουσα Π		-	-	-	-	-	-	-	+
	Ομοιόπτωτος		+	+	+	+	-	-	-	ο
	Ετερό- πτωτος	Γενική	-	-	-	-	+	-	+	ο
		Αιτιατική	-	-	-	-	-	+	+	ο
ΠΕΡΙ- ΒΑΛ- ΛΟΝ- ΤΟΣ	Μεταξύ ορ. άρθρου και προσδιοριζομένου Ο		ο	+	-	ο	ο	ο	ο	ο
	Προ του οριστ. άρθρου ή μετά το προσδιορίζομ. Ο		ο	-	+	ο	ο	ο	ο	ο
	Σειρά: 1. Ο-πυρήνας 2. Προσδιορίζουσα ΟΦ		ο	ο	ο	+	ο	ο	ο	ο

Πίνακας 4

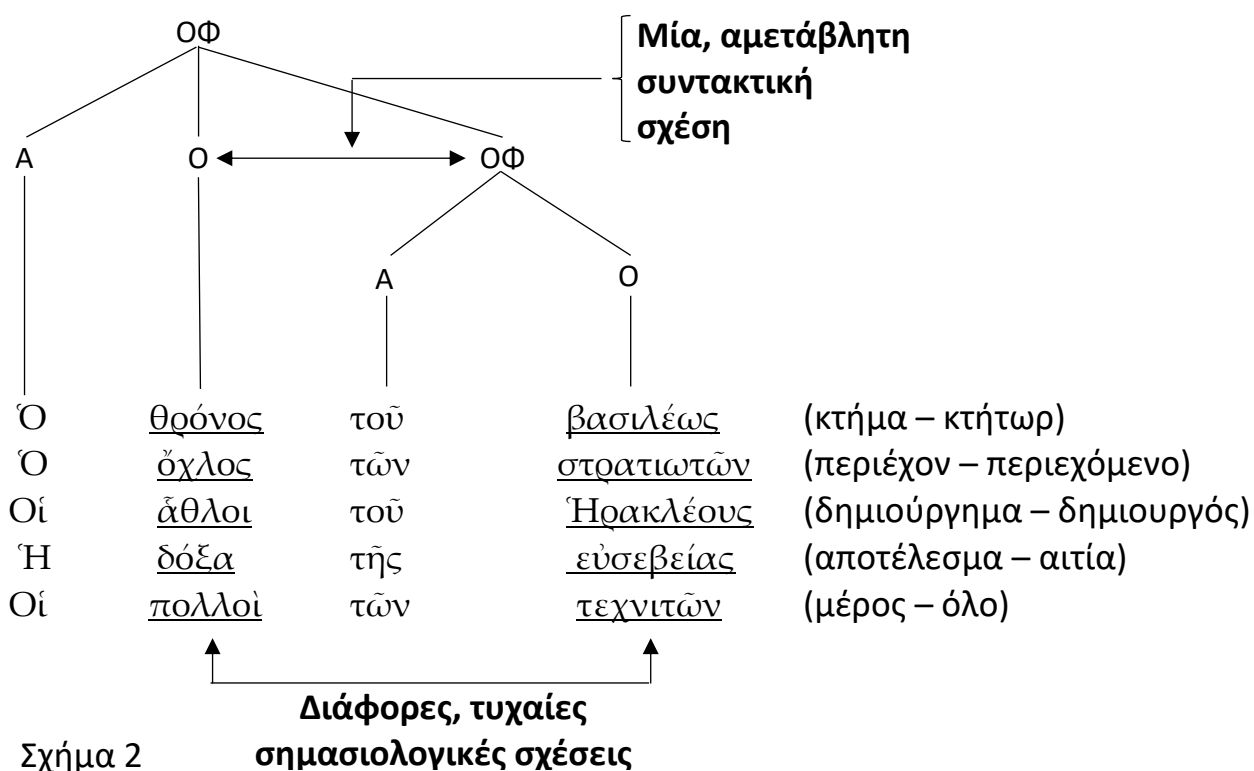
αναπτύσσεται μεταξύ **αφηρημένων γραμματικών κατηγοριών** (ενός **Ονόματος** και μιας **ΟΦ σε Γενική πτώση**) σε **όλες** τις παρακάτω περιπτώσεις, **ασχέτως των συγκεκριμένων λέξεων** που επιλέγονται εκάστοτε, για να επενδύσουν **το ίδιο πάντοτε δομικό σχήμα**. Μεταξύ των εκάστοτε συγκεκριμένων λέξεων αναπτύσσονται **διάφορες τυχαίες σημασιολογικές** σχέσεις (βιβλία και Μαρία: κτήμα – κτήτωρ, έπη και Όμηρος: δημιούργημα – δημιουργός, χαρά και νίκη: αποτέλεσμα – αιτία, συνθήκη και Λωζάνη: γεγονός – τόπος, ήμισυ και προμήθειες: μέρος – όλο), που **σε τίποτα δεν** επηρεάζουν τη **σταθερή** συντακτική σχέση του προσδιοριζομένου **Ονόματος** με την προσδιορίζουσα **ΟΦ**. Τα ίδια ακριβώς ισχύουν για τη σημασιολογική διάκριση Παράθεσης-Επεξήγησης. Κι εδώ η **συντακτική** σχέση είναι μία και αμετάβλητη. Μια **ΟΦ** προσδιορίζει ένα **Όνομα, ακολουθώντας υποχρεωτικά την πτώση του**. Αναλόγως των ονομάτων που εκάστοτε επιλέγονται, άλλοτε η έννοια του προσδιορίζοντος ονόματος είναι ευρύτερη της εννοίας

του προσδιοριζομένου, άλλοτε αντιστρόφως. Αλλ' η μεταξύ τους **συντακτική** σχέση ουδόλως επηρεάζεται από αυτό.

Σχήμα 1

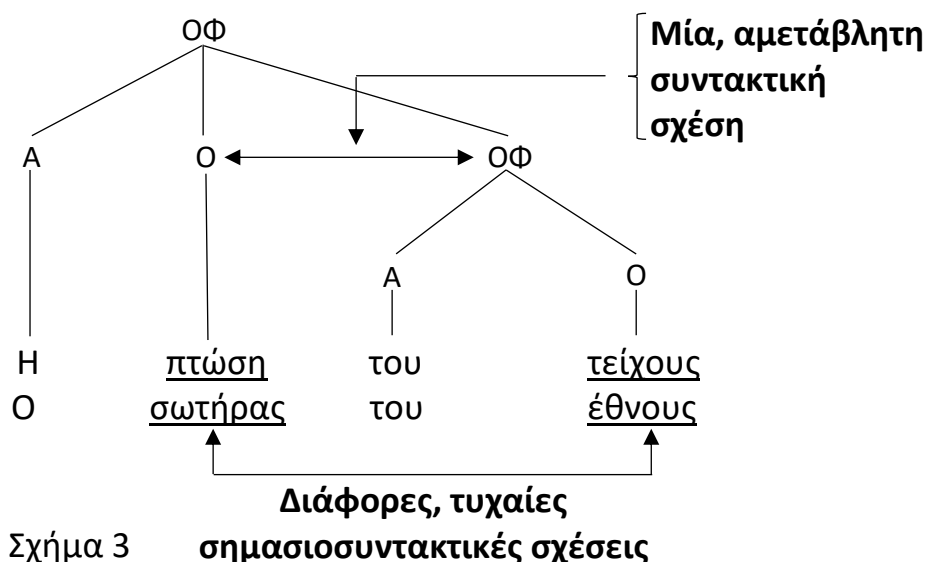
Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι τα ίδια δομικά σχήματα εμφανίζει και η Αρχαία Ελληνική, κι αυτό συνιστά δεύτερο σοβαρό ενοποιητικό στοιχείο της διδασκαλίας της με εκείνη της μητρικής γλώσσας.

Σχήμα 2

3.6. Κανένα μεθοδολογικό σφάλμα.

Όσον αφορά δε στη Γενική Υποκειμενική και στη Γενική Αντικειμενική, πέρα από το μεθοδολογικό σφάλμα της διπλής διαιρετικής βάσης, και πάλι η **συντακτική** σχέση ουδόλως επηρεάζεται από την επίσης **τυχαία** δυνατότητα μετατροπής **κάποιων** προσδιοριζομένων ονομάτων σε ρήμα και τη συντακτική σχέση που **εν τοιαύτη περιπτώσει θα προέκυπτε** με το όνομα της προσδιορίζουσας ΟΦ (*Η πτώση του τείχους* → *Το τείχος πέφτει, Ο σωτήρας του έθνους* → *Σώζω το έθνος*), όπως φαίνεται και στο σχήμα 3.

3.7. Η συνειδητοποίηση των επιλογών στα διαθέσιμα εκφραστικά μέσα.

Αντί να ασχολείται με τυχαίες σημασιολογικές σχέσεις που το μόνο που επιτυγχάνουν είναι να μπερδεύουν τον μαθητή, η δομολειτουργική μέθοδος βελτιώνει ουσιαστικά **τις εκφραστικές ικανότητές** του, κάνοντάς τον να **συνειδητοποιήσει** τις **επιλογές** που η γλώσσα τού παρέχει εν γένει και ειδικότερα στον τομέα του ονοματικού προσδιορισμού. Να συνειδητοποιήσει, με άλλα λόγια, **ολόκληρο το εύρος του φάσματος των εκφραστικών δυνατοτήτων** που η γλώσσα του προσφέρει.

3.7.1. Το δεύτερο συνθετικό της λέξης δομο-λειτουργικός.

Είναι ώρα να εξετάσουμε το δεύτερο συνθετικό της λέξης **δομο-λειτουργικός**. Με τον όρο **λειτουργικότητα** αναφερόμαστε στην επικοινωνιακή πλευρά της γλώσσας, στους **επικοινωνιακούς στόχους** που επιτυγχάνονται διά της ανθρώπινης γλωσσικής δραστηριότητας. Ενώ τα **γλωσσικά μέσα**, διά των οποίων επιτυγχάνονται οι εν λόγω στόχοι, τα εξετάζει η **δομική ανάλυση** της γλώσσας.

Έτσι η **δομική ανάλυση** του ονοματικού προσδιορισμού καταγράφει τις εμπλεκόμενες σ' αυτόν γραμματικές κατηγορίες, ανακαλύπτει τους συντακτικούς κανόνες δόμησής τους σε ΟΦ με πυρήνα το προσδιοριζόμενο όνομα και κατηγοριοποιεί με μορφικά κριτήρια την εν λόγω συντακτική σχέση. Από **λειτουργικής** πλευράς, διά των

παραπάνω μέσων παρέχονται **επί πλέον πληροφορίες** από εκείνες που το προσδιοριζόμενο όνομα παρέχει από μόνο του, σχετικά με την **έννοια** και την **αναφορά** του. Επικοινωνιακός στόχος είναι **η εξειδίκευση της πληροφορίας άρα πληρέστερη και ακριβέστερη επικοινωνία**. Αν όμως ο μαθητής δεν κατανοήσει τι σημαίνει αυτό στην πράξη, **πώς** η επικοινωνία του βελτιώνεται διά του ονοματικού προσδιορισμού, αν δεν **συνδέσει** όσα του διδάσκουμε με την υποσυνείδητη γνώση του και δεν μάθει **πώς** να τα εφαρμόζει **συνειδητά**, το όφελος που αποκομίζει από τη διδασκαλία αυτού του είδους παραμένει ανολοκλήρωτο. Αν, αντιθέτως, τον καθοδηγήσουμε στη συνειδητοποίηση των επιλογών που διαθέτει και της βελτίωσης που η σωστή χρήση τους συνεπάγεται στη γλωσσική επικοινωνία, τότε βελτιώνονται δραματικά **οι συνειδητές πλέον εκφραστικές του ικανότητες**, δηλαδή **η έκφρασή του στον γραπτό του λόγο**, στις εκθέσεις του.

3.7.2. Οι διαφορετικοί τρόποι εξειδίκευσης της πληροφορίας και η βελτίωση της επικοινωνίας.

Δύο από τα πλέον βασικά μέσα πραγμάτωσης του εκφραστικού πλούτου της γλώσσας είναι, αφ' ενός μεν **το πλήθος και η ποικιλία των μέσων** που αυτή διαθέτει, αφ' ετέρου δε **η δυνατότητα ανατροφοδότησης των συντακτικών δομών της**, δηλαδή, όπως ήδη εξηγήσαμε, η δυνατότητα να επαναλαμβάνεται στο εσωτερικό μιας συντακτικής δομής η διαδικασία παραγωγής μιας ή περισσότερων άλλων δομών, ακόμη και πιο σύνθετων από την ίδια. Ας δούμε πώς τα μέσα αυτά επηρεάζουν τη γλωσσική επικοινωνία σε ό, τι αφορά στον ονοματικό προσδιορισμό.

«[Τα ονόματα] τα χρησιμοποιούμε συχνά στη γλωσσική επικοινωνία μας για να ταυτίσουμε ή να αναφερθούμε στα όντα που αποτελούν τον λεγόμενο “κόσμο της πραγματικότητας”».²¹ Αλλά κάθε όνομα αναφέρεται, όπως ήδη είπαμε, στο **σύνολο** των όντων που ονομάζει, δηλαδή στο σύνολο των **αντικειμένων αναφοράς** του, ενώ η έννοιά του, διά της οποίας ταυτίζουμε τα όντα, τα «περιγράφει» ως προς τις βασικές τους μόνο ιδιότητες, **υπονοώντας συγκεκριμένες «σημασιολογικές παραμέτρους»**, που μπορούν όμως να λάβουν η κάθε μια τους **διάφορες τιμές**. Αν οι εκφραστικές δυνατότητες της γλώσσας εξαντλούνταν εδώ, η επικοινωνία μας θα ήταν εξαιρετικά ατελής. Η πληροφορία που μάς μεταδίδει το όνομα, τόσο ως προς την έννοια όσο και ως προς την αναφορά του, είναι **υπερβολικά γενική**.

Ευτυχώς όμως η γλώσσα διαθέτει, όπως είπαμε, πληθώρα τρόπων **εξειδίκευσης** της πληροφορίας. Με την εξειδίκευση η επικοινωνία καθίσταται ασύγκριτα ακριβέστερη και πληρέστερη. Όσον αφορά στην εξειδίκευση της ονοματικής πληροφορίας, η γλώσσα μάς παρέχει πλούσιες εκφραστικές δυνατότητες διά του ονοματικού προσδιορισμού.

Κάθε μία από τις πολλές υποκατηγορίες ονοματικού προσδιορισμού παρέχει στον ομιλητή τις δικές της εκφραστικές δυνατότητες, διαφορετικές από εκείνες των άλλων υποκατηγοριών.

Έτσι, ο έναρθρος προσδιορισμός (ή η απουσία του):

- α. Εξειδικεύει την πληροφορία παρέχοντας μια πληθώρα συγκεκριμένων επί πλέον πληροφοριών από εκείνες που το όνομα παρέχει από μόνο του, κατά κύριο λόγο για

²¹ Κλαίρης Χ. – Γ. Μπαμπινιώτης 2011, σελ. 3.

την **αναφορά** του τελευταίου, (αδιάφορη, γενικευτική – εξειδικευτική, οριστική – αόριστη).

- β. Ταυτόχρονα όμως μπορεί να παρέχει επί πλέον πληροφορίες και για την **έννοια** του ονόματος (αν θεωρείται από τον ομιλητή ως γνωστή ή ως άγνωστη στον ακροατή).
- γ. Σε αντίθεση με τις άλλες υποκατηγορίες ονοματικού προσδιορισμού, ο έναρθρος **δεν** επιδέχεται ανατροφοδότηση, καθώς τα άρθρα δεν μπορούν να προσδιοριστούν τα ίδια.

Για παραδείγματα όλων των περιπτώσεων έναρθρου προσδιορισμού βλ. παρακάτω τον πίνακα 5.

Ο επιθετικός και ο κατηγορηματικός προσδιορισμός:

- α. Εξειδικεύουν την πληροφορία, προσδιορίζοντας κατά κύριο λόγο, όπως είδαμε, την **έννοια** του ονόματος, δίνοντας, δηλαδή, συγκεκριμένη τιμή σε σημασιολογικές του παραμέτρους και καθιστώντας έτσι σαφείς τις υπονοούμενες ιδιότητές του.
(10) Φορούσε [ένα γελοίο ψηλό καπέλο]οφ.
(11) [Αγριεμένη η Μαρία]οφ όρμησε μέσα στο δωμάτιο.
- β. Έτσι όμως προσδιορίζουν δευτερευόντως **και** την **αναφορά** του, καθώς μια ή περισσότερες διαφορετικές ιδιότητες μπορούν να διακρίνουν ένα αντικείμενο αναφοράς από ένα άλλο.
(12) Δώσε μου [το πράσινο στυλό]οφ, όχι [το κόκκινο]οφ.
- γ. Η πληροφορία μπορεί να εξειδικευτεί περαιτέρω διά του προσδιορισμού των ίδιων των προσδιοριστικών στοιχείων, με άλλα λόγια διά της ανατροφοδότησης της συντακτικής δομής της ΟΦ.
(13) Φορούσε [ένα απίστευτα γελοίο ψηλό καπέλο]οφ.

Η Παράθεση, η Γενική και η Αιτιατική προσδιοριστική καθώς και ο εμπρόθετος ονοματικός προσδιορισμός:

- α. εμπεριέχουν στη δομή τους ένα δεύτερο όνομα, το οποίο συμμετέχει στον προσδιορισμό του πυρήνα της όλης ΟΦ.
(14) [Ο Γιάννης, [ο κηπουρός]οφ]οφ, φύτευε στον κήπο πολύ όμορφα παρτέρια.
(15) [Η Θεωρία [της σχετικότητας]οφ]οφ, εμένα τουλάχιστον, μού φαίνεται εντελώς ακαταλαβίστικη.
(16) Ήπιε [ένα ποτήρι [νερό]οφ]οφ.
(17) Μαγείρεψε [μακαρόνια [με κιμά]πφ]οφ.
- β. Το δεύτερο αυτό όνομα όμως αποτελεί το ίδιο πυρήνα μιας δεύτερης ΟΦ και μπορεί με τη σειρά του να προσδιορίζεται καθ' όλους εκείνους τους τρόπους που μπορούν να προσδιορίζουν το πρώτο. Με άλλα λόγια στις περιπτώσεις αυτές οι δυνατότητες ανατροφοδότησης της συντακτικής δομής **είναι ασύγκριτα μεγαλύτερες**, αντίστοιχα, επομένως, και οι δυνατότητες περαιτέρω εξειδίκευσης της πληροφορίας.
(18) [Ο Γιάννης, [ο ηλικιωμένος κηπουρός [της παλιάς έπαυλης]οφ]οφ]οφ, φύτευε στον κήπο πολύ όμορφα παρτέρια.
(19) Ο ομιλητής ανέπτυξε [τη Θεωρία [της ειδικής σχετικότητας [σ[τη ροή [του χρόνου]οφ]οφ]πφ]οφ]οφ.

- γ. Αναλόγως της εξειδίκευσης της πληροφορίας, στην πράξη αναλόγως του τρόπου προσδιορισμού του πυρήνα της **προσδιορίζουσας** ΟΦ, μπορεί να προσδιορίζεται **είτε η έννοια** (παράδειγμα (20)) **είτε η αναφορά** (παράδειγμα (21)) του κεντρικού ονοματικού πυρήνα. Αλλά η περαιτέρω ανάλυση του ζητήματος αυτού ξεφεύγει τελείως από τα πλαίσια της σχολικής διδασκαλίας. Αρκεί ο μαθητής να συνειδητοποιήσει ότι υφίστανται και οι δύο παραπάνω δυνατότητες.

(20) Πίνω αποκλειστικά [γάλα [κατσίκας]οφ]οφ.

(21) [Η πολιτική [αυτής της κυβέρνησης]οφ]οφ αποδείχθηκε καταστροφική.

Τέλος ο προτασιακός ονοματικός προσδιορισμός:

- α. **Κορυφώνει** τη δυνατότητα ανατροφοδότησης, άρα και τη δυνατότητα εξειδίκευσης της πληροφορίας.

(22) Ο ομιλητής ανέπτυξε [τη θεωρία [της ειδικής σχετικότητας]οφ, [που διατύπωσε [ο Αϊνστάιν, [ο οποίος υποστηρίζει [τη θέση [ότι η ροή του χρόνου εξαρτάται από τη σχετική ταχύτητα των διαφόρων σωμάτων]π.ειδ.]οφ]π.ΑΝΑΦ.]οφ]π.ΑΝΑΦ.]οφ].²²

- β. Προσφέρει επίσης τη δυνατότητα προσδιορισμού **είτε της εννοίας είτε της αναφοράς**. Όσον αφορά στις αναφορικές προτάσεις, χονδρικά οι μεν περιοριστικές προσδιορίζουν την αναφορά, οι δε μη περιοριστικές την έννοια του προσδιοριζομένου ονόματος. Αλλά και πάλι το θέμα ξεφεύγει από τα πλαίσια της σχολικής διδασκαλίας.

Η συνειδητοποίηση όλων των παραπάνω εκ μέρους των μαθητών δεν είναι τίποτε άλλο από συνειδητοποίηση **μέρους** της ασυνείδητης γνώσης που διαθέτουν για τη μητρική τους γλώσσα. Οι μαθητές αποκτούν βαθμιαία την ικανότητα **να επιλέγουν** και να χρησιμοποιούν πλέον **συνειδητά** όλες εκείνες τις εκφραστικές δυνατότητες που, μέχρι τότε, μόνο αυθόρμητα στον προφορικό τους λόγο μπορούσαν να θέσουν σε χρήση. Αποτέλεσμα της συνειδητής αυτής πλέον ικανότητάς τους είναι η δραματική βελτίωση **του γραπτού τους λόγου**. Για τρίτη φορά ας τονιστεί εδώ ότι αυτό **δεν** αποτελεί ατεκμηρίωτο ισχυρισμό του γράφοντος αλλά διαπίστωσή του **μετά από εφαρμογή της μεθόδου επί μακρά σειρά ετών εντός της σχολικής τάξης, σε απολύτως πραγματικές συνθήκες διδασκαλίας**.²³

²² Στην πραγματικότητα η αναφορική πρόταση προσδιορίζει όχι μόνο τον πυρήνα *θεωρία* αλλά ολόκληρη την ΟΦ *τη θεωρία της ειδικής σχετικότητας*. Η σωστή δομή είναι [τη θεωρία [της ειδικής σχετικότητας]οφ]οφ [που διατύπωσε ο Αϊνστάιν...]π.ΑΝΑΦ.]οφ. Στη σχολική διδασκαλία, ωστόσο, δεν υπάρχει λόγος να αποδώσουμε επακριβώς την εσωτερική δομή υπερβολικά περίπλοκων ΟΦ. Απλουστεύουμε τα πράγματα, θεωρώντας ότι όλα τα προσδιοριστικά στοιχεία μιας ΟΦ προσδιορίζουν απ' ευθείας τον ονοματικό της πυρήνα.

²³ Ανεξάρτητη επιβεβαίωση της διαπίστωσής μου αυτής θεωρώ και το εξής γεγονός: Προ ετών είχα ασχοληθεί με τη γλώσσα των γραπτών μηνυμάτων (SMS) που οι μαθητές ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Έχοντας πλήρη εικόνα της αδέξιας έκφρασης που χαρακτηρίζει σε μεγάλο ποσοστό τις εκθέσεις τους, μου είχε κάνει μεγάλη εντύπωση η απόλυτα στρωτή και φυσική έκφραση των κειμένων που αντάλλασσαν με τα κινητά τους τηλέφωνα επί παντός επιστητού. Μέχρι που συνειδητοποίησα ότι τα εν λόγω κείμενα είναι στην ουσία **αυθόρμητος προφορικός λόγος**, ο οποίος καταγράφεται μόνο και μόνο για να μπορέσει να μεταδοθεί από κινητό σε κινητό, καθώς τότε δεν υπήρχε ακόμη η πρόσφατη δυνατότητα που παρέχει η σημερινή τεχνολογία, το μήνυμα να εκφωνηθεί προφορικά. Οι μαθητές παρήγαγαν ανέκαθεν τα SMS λειτουργώντας **σαν να μιλούσαν**

3.8 Η ανάπτυξη δημιουργικής και κριτικής σκέψης στους μαθητές.

Αποκορύφωμα, ωστόσο, αυτού του είδους της διδασκαλίας αποτελεί η ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης και κριτικής ικανότητας διά της συστηματικής αντιμετώπισης του προβλήματος της **μορφικής ισοδυναμίας** των συντακτικών φαινομένων, όταν, δηλαδή, τα χαρακτηριστικά μορφής και περιβάλλοντος δύο διαφορετικών συντακτικών φαινομένων είναι όμοια και δεν επαρκούν για να τα ξεχωρίσουμε. Πρέπει τότε να επινοήσουμε **τρόπους ελέγχου της συντακτικής συμπεριφοράς (όχι της σημασιολογικής συγγένειας!)** των μορφικά ισοδύναμων στοιχείων. Υπάρχουν πολλοί και ποικίλοι τέτοιοι τρόποι και οι μαθητές πρέπει βαθμιαία να εξοικειωθούν με αυτούς.

Εκτός από τη μορφική ισοδυναμία, οι τρόποι ελέγχου της συντακτικής συμπεριφοράς γλωσσικών στοιχείων χρησιμοποιούνται σε πολλές και διάφορες περιπτώσεις. Η περιπλοκή τους βαίνει επίσης κλιμακούμενη. Απλούστατη περίπτωση συνιστούν οι γνωστές και στην παραδοσιακή διδασκαλία ερωτήσεις μερικής αγνοίας για την ανίχνευση του υποκειμένου και του αντικειμένου: «*Ποιος;*» και «*τι;*».

Λιγότερο απλός είναι ο εθισμός των μαθητών στο να μεταβάλλουν την πτώση του προσδιοριζομένου ονόματος, για να διαπιστώνουν αν το προσδιορίζον στοιχείο ακολουθεί ή όχι, ώστε να χαρακτηρίσουν τον προσδιορισμό ως ομοιόπτωτο ή ετερόπτωτο, όπως είδαμε στις προτάσεις (3) και (4) που επαναλαμβάνουμε εδώ:

- (3) *Ζει ο **βασιλιάς Αλέξανδρος**; Τα κατορθώματα του **βασιλιά Αλεξάνδρου** είναι ξακουστά σ' όλη την οικουμένη. Είδες τον **βασιλιά Αλέξανδρο**;*
(4) *Το **σπίτι της Μαρίας** είναι άνετο. Η πόρτα του **σπιτιού της Μαρίας** ήταν κλειδωμένη. Αγόρασα το **σπίτι της Μαρίας**.*

Πιο περίπλοκη περίπτωση αποτελεί ο τρόπος διαχωρισμού του κατ' αιτιατική δευτέρου αντικειμένου από το μορφικά ισοδύναμο κατηγορούμενο του αντικειμένου. Ας εξετάσουμε τις ακόλουθες προτάσεις:

- (23) *Ο χοροδιδάσκαλος δίδαξε τον Πέτρο **χορό**.*
(24) *Οι σύνεδροι εξέλεξαν τον Πέτρο **πρόεδρο**.*

Το δεύτερο αντικείμενο χορό του ρήματος δίδαξε **δεν** διαφοροποιείται μορφικά από το κατηγορούμενο πρόεδρο του αντικειμένου τον Πέτρο του ρήματος εξέλεξαν. Ούτε υπάρχουν κάποια μορφικά χαρακτηριστικά περιβάλλοντος που να διαφοροποιούν

μεταξύ τους. Ενώ στην έκθεση, κάθε στοιχείο αυθορμητισμού χάνεται, καθώς ο μαθητής επιχειρεί **συνειδητά** να θέσει σε λειτουργία ένα σύστημα γλωσσικής παραγωγής, του οποίου την πλήρη γνώση κατέχει **ασυνείδητα**, με αποτέλεσμα, **στα σημεία που ο μαθητής δεν έχει συνειδητοποιήσει τον τρόπο λειτουργίας του, το σύστημα να μπλοκάρει και να δυσλειτουργεί**. Ακριβώς αυτή τη συνειδητοποίηση παρέχει στο μαθητή η διδασκαλία του συντακτικού επιπέδου της γλώσσας διά της δομολειτουργικής μεθόδου, η οποία τον κάνει να κατανοήσει πλήρως και τον καθιστά ικανό να θέσει σε **συνειδητή** πλέον λειτουργία **ολόκληρο το εύρος του φάσματος των εκφραστικών δυνατοτήτων** που η γλώσσα του προσφέρει, αφ' ενός μεν με όλη αυτή την **ποικιλία** των διαφορετικών μέσων, αφ' ετέρου δε **με τη δυνατότητα της ανατροφοδότησης των συντακτικών δομών**. Καθίσταται από την άλλη φανερό γιατί είναι τεράστια η παράλειψη της παραδοσιακής Γραμματικής, η οποία, πέρα από τη σύγχυση και τα σφάλματα που χαρακτηρίζουν τη διδασκαλία της, δεν αναφέρει καν στο μαθητή την έννοια της ανατροφοδότησης των συντακτικών δομών.

τις δύο ΟΦ. Αν, παρ' όλα αυτά, **η συντακτική ταυτότητά τους είναι διαφορετική**, τότε **θα έχουν και διαφορετική συντακτική συμπεριφορά**. Κι αυτήν καλείται να ανακαλύψει ο μαθητής, ώστε **να τεκμηριωθεί** η διαφορετική συντακτική λειτουργία που η κάθε μια τους επιτελεί. Εδώ ο ενδεδειγμένος τρόπος ελέγχου είναι η μετατροπή των προτάσεων σε παθητικές.

(25) Ο Πέτρος διδάχθηκε χορό από το χοροδιδάσκαλο.

(26) Ο Πέτρος εξελέγη πρόεδρος από τους συνέδρους.

Οπότε παρατηρούμε ότι το αντικείμενο χορό διατηρεί την αιτιατική του πτώση και μετά τη μετατροπή, καθώς παραμένει αντικείμενο του ρήματος *διδάχθηκε*, ενώ το κατηγορούμενο του αντικειμένου *πρόεδρο* μεταβάλλει την πτώση του σε ονομαστική, *πρόεδρος*, καθώς με τη μετατροπή γίνεται κατηγορούμενο του υποκειμένου *ο Πέτρος*. Με την εξάσκηση στην ανίχνευση διαφορετικών συντακτικών λειτουργιών σε μορφικά ισοδύναμες περιπτώσεις οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι διαφορετικής συντακτικής ταυτότητας στοιχεία, **ακόμη και αν συμπίπτουν μορφικά, συμπεριφέρονται διαφορετικά**, οπότε γίνεται γι' αυτούς ακόμη πιο εύκολο να κατανοήσουν ότι και η σημασιολογική συγγένεια μεταξύ δύο γλωσσικών στοιχείων **κάθε άλλο παρά συνεπάγεται και συντακτική**.

Κορύφωση της ανάπτυξης ενεργητικής και κριτικής σκέψης στους μαθητές αποτελεί η βαθμιαία εκ μέρους των κατάκτηση της ικανότητας να **επινοούν οι ίδιοι** τρόπους ελέγχου της συντακτικής συμπεριφοράς, κάποιες φορές μάλιστα τρόπους ελέγχου που δεν είχε σκεφτεί ούτε ο ίδιος ο διδάσκων – μου έχει συμβεί επανειλημμένα και αποτελεί για μένα την κορύφωση της ικανοποίησής μου ως δασκάλου στο διδακτικό μου έργο.

Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και για τον έλεγχο της συντακτικής συμπεριφοράς και στα αρχαία ελληνικά κι αυτό συνιστά τρίτο σοβαρό ενοποιητικό στοιχείο της διδασκαλίας μητρικής γλώσσας και Αρχαίας Ελληνικής.

(27) *Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεύς ἐτελεύτησεν. Βουκεφάλας ἵππος Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως ἦν. Προσήρχοντο Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ πρέσβεις. Οὐχ ἡῦρον Ἀλέξανδρον τὸν βασιλέα ὧδε. Ζῆθι, ὦ Ἀλέξανδρε βασιλεῦ.*

(28) *Ξανθίππη γυνὴ Σωκράτους ἦν. Τὸ θυμικὸν τῆς γυναικὸς Σωκράτους βίαιον ἦν. Τῇ γυναικὶ Σωκράτους ψόγος προσήκει. Τὴν γυναῖκα Σωκράτους οὐ γινώσκω. Ὡ γύναι Σωκράτους, μὴ σκῦλλε τὸν διδάσκαλον.*

(29) *Ὁ πάππος τὸν Κῦρον στολὴν καλὴν ἐνέδυσεν. Δαρεῖος Κῦρον σατράπην ἐποίησεν.*

(30) *Κῦρος ὑπὸ τοῦ πάππου στολὴν καλὴν ἐνεδύθη. Κῦρος ὑπὸ Δαρείου σατράπης ἐποιήθη.*

3.9. Συνέπειες της δομολειτουργικής μεθόδου διδασκαλίας.

Με τη δομολειτουργική προσέγγιση στη διδασκαλία της μητρικής τους γλώσσας οι μαθητές:

- α. Μαθαίνουν να σκέπτονται και να εξετάζουν προβλήματα **με συστηματικό τρόπο**.
- β. Αναπτύσσουν και εξασκούν **την ενεργητική σκέψη και την κριτική τους ικανότητα**.

γ. Συνηθίζουν **να τεκμηριώνουν τις απόψεις τους**.

δ. Κατανοούν απόλυτα **τη συστηματική φύση της γλώσσας**.

Ως αποτέλεσμα μιας τέτοιας διδασκαλίας οι μαθητές:

α. Μαθαίνουν **σωστά και εύκολα** τη σύνταξη της μητρικής τους γλώσσας, **συνειδητοποιώντας βαθμιαία όλα όσα ήδη γνωρίζουν και εφαρμόζουν υποσυνείδητα**.

β. Βελτιώνουν δραματικά τις **συνειδητές** εκφραστικές τους ικανότητες, δηλαδή **την έκφρασή τους στο γραπτό λόγο**.

γ. Αντιμετωπίζουν τα γλωσσικά μαθήματα **θετικά και με ενδιαφέρον**.

Εν κατακλείδι, αντί να μεταβιβάσουμε απλώς στους μαθητές **τα πορίσματα** της επιστημονικής έρευνας, τους διδάσκουμε εκ παραλλήλου **μέθοδο και συγκεκριμένες τεχνικές ανάλυσης** που θέτουν **οι ίδιοι** σε εφαρμογή και που τους επιτρέπουν να φθάνουν με ασφάλεια σε σωστά συμπεράσματα.

4. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ. Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΟΜΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

4.1. Η διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής ως «ξένης γλώσσας».

Και φθάνουμε στο μέγα ζήτημα της διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής. Στο σχολικό αναλυτικό πρόγραμμα οι διδασκαλίες Αρχαίας και Νέας Ελληνικής είναι απολύτως διακριτές. Δύο ξεχωριστά μαθήματα με διαφορετικά σχολικά βιβλία, ξεχωριστές βαθμολογίες, συνήθως διαφορετικούς καθηγητές. Κοινή είναι η παραδοσιακή μέθοδος διδασκαλίας, πέρα όμως απ' όλα τα προβλήματα που την χαρακτηρίζουν, **η μόνη** σύνδεση Αρχαίας και Νέας Ελληνικής που επιχειρείται στο πλαίσιο της είναι η παράθεση αντιστοιχών παραδειγμάτων Νέας Ελληνικής ύστερα από τα παραδείγματα της Αρχαίας στο βιβλίο του Συντακτικού, κι αυτά όχι σε όλες τις περιπτώσεις κι ίσως όχι πάντοτε και τα πλέον εύστοχα.

Αποτέλεσμα του τρόπου διδασκαλίας των Αρχαίων Ελληνικών στην Ελλάδα είναι ότι **το τεράστιο πλεονέκτημα της μητρικής γλώσσας παραμένει για τον Έλληνα μαθητή πλήρως ανεκμετάλλευτο**, καθώς η Αρχαία Ελληνική διδάσκεται **σαν να ήταν ξένη γλώσσα**. Τα κείμενά της «μεταφράζονται», η Μορφολογία και η Σύνταξή της διδάσκονται αυτόνομα, η σύνδεση της διδασκαλίας της με εκείνη της Νέας Ελληνικής είναι περίπου ανύπαρκτη. Ενώ θα έπρεπε να γίνεται **το ακριβώς αντίθετο**. Μια **ενιαία** διδασκαλία Αρχαίας και Νέας Ελληνικής, έτσι ώστε η πρώτη να στηρίζεται πλήρως επί της δευτέρας και να διδάσκεται **ως επέκταση της μητρικής γλώσσας των μαθητών**.

4.2. Η ενιαία διδασκαλία Αρχαίας και Νέας Ελληνικής διά της δομολειτουργικής μεθόδου ως επέκταση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των μαθητών.

4.2.1. Η περίπτωση της ευκτικής του πλαγίου λόγου

Για να κατανοήσουμε καλύτερα την **απόλυτη ανάγκη** να στηρίξουμε επί της Νέας Ελληνικής τη διδασκαλία της Αρχαίας, ας εξετάσουμε το συντακτικό φαινόμενο της **ευκτικής του πλαγίου λόγου**.

(31) Οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο. – Λέγουσιν ὅτι οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ ἐγένοντο. – Ἐλεγον ὅτι οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ γένοιτο.

Ὡς προς τη μορφολογία, οι ρηματικοί τύποι της ἐγκλίσης απαιτοῦν ἐκμάθηση κι αυτό εἶναι ἤδη ἓνα ζήτημα. Το χειρότερο ὅμως εἶναι ὅτι, ἔτσι ὅπως διδάσκεται, ἡ ευκτική του πлагίου λόγου παραμένει ἐντελῶς ἀκατανόητη για τον σύγχρονο Ἕλληνα μαθητή, ο οποίος θα παπαγαλίσει τον κανόνα της ἐξάρτησής της ἀπὸ ρῆμα ιστορικού χρόνου, θα την ἀναγνωρίσει, ἐνδεχομένως, σε κάποιο κείμενο **ἀλλ' οὔτε καν θα υποψιαστεί** το λόγο ὑπαρξῆς της, **τη λειτουργικότητά της**. Οὔτε καν θα υποψιαστεί ὅτι ἡ ευκτική του πлагίου λόγου ἀποτελεῖ **μέσον δήλωσης τροπικότητας** της Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, συγκεκριμένα μέσον δήλωσης **ἐλλειψῆς βεβαιότητας**, λόγω ἀκριβῶς της **χρονικῆς αναφοράς στο παρελθόν** ἀπὸ το ρῆμα ἐξάρτησης. Ο μόνος τρόπος να κάνει κανεὶς το μαθητὴ να κατανοήσῃ **τον εκφραστικό πλούτο** που ἡ ευκτική του πлагίου λόγου προσδίδει στην Ἀρχαία Ἑλληνική²⁴ εἶναι να τον παραπέμψῃ στον ἀντίστοιχο εκφραστικό πλούτο της μητρικῆς του γλώσσας και να του ἐπισημάνῃ **τα διαφορετικὰ μέσα** με τὰ οποία ἡ τελευταία εκφράζει **την ἴδια τροπικότητα**, την ἐλλειψὴ βεβαιότητας λόγω χρονικῆς αναφοράς στο παρελθόν, συνδέοντας και συγκρίνοντάς τα με την ευκτική του πлагίου λόγου.

(32) Δεν θα ἐρθῶ. – Λέει ὅτι δεν **θα ἐρθῇ**. – Εἶπε ὅτι δεν **θα ἐρχόταν**.

Κάτι τέτοιο ὅμως οὔτε κατὰ διάνοια γίνεται. Καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ἴδια ἡ ἐννοία της τροπικότητας εἶναι ἐν γένει ἀγνωστὴ και ἀνύπαρκτη στην παραδοσιακὴ διδασκαλία ὄχι μόνο της Ἀρχαίας ἀλλὰ και της Νέας Ἑλληνικῆς.²⁵

Τὰ πλεονεκτήματα μιᾶς τέτοιας ἐνοποιημένης διδασκαλίας εἶναι αὐτονόητα και τεράστια. Και ἡ δομολειτουργικὴ μέθοδος, πέρα της ἀναμφισβήτητης ἐπιστημονικῆς και παιδαγωγικῆς υπεροχῆς της, παρέχει ἐπὶ πλέον και το κατάλληλο ὑπόβαθρο για την πραγματοποίηση της ἐνοποίησης. Ἀς δούμε πῶς.

4.2.2. Ἡ διδασκαλία της διαχρονικῆς ἐξέλιξης συντακτικῶν φαινομένων ὡς συγκριτικὴ διδασκαλία συγκεκριμένων συγχρονιῶν.

Ἡ δομολειτουργικὴ θεωρία συνιστᾶ μιὰ **συγχρονικὴ** ἐξέταση της γλώσσας. Ἐκ πρώτης ὄψεως, λοιπόν, ἡ χρῆση της στη διδασκαλία της Ἑλληνικῆς θα κατέληγε σε δύο ξεχωριστὲς ἀναλύσεις, μία για την Ἀρχαία και μία για τὴ Νέα Ἑλληνική. Ἡ ἀναλυτικὴ της

²⁴ Στην ἴδια ἡμερίδα, ὁ Πρόεδρος της Φ.Ε., Καθηγητὴς Γλωσσολογίας κ. Γ. Μπαμπινιώτης, ἀναφέρθηκε ἐπίσης, ἐντελῶς ἀνεξάρτητα, κατὰ την εἰσήγησή του με τίτλο «*Ἡ διαχρονικὴ διάσταση της Ἑλληνικῆς γλώσσας*», στην ευκτική του πлагίου λόγου, χαρακτηρίζοντάς την προσφύεστατα ὡς «*εκφραστικὴ φινέτσα της Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς*». Εἶναι πραγματικὰ κρίμα οἱ Ἕλληνες μαθητὲς να στεροῦνται την ευκαιρία να γνωρίσουν την οὐσία και να συνειδητοποιήσουν τις τεράστιες εκφραστικὲς δυνατότητες της Ἑλληνικῆς, ἐξ αἰτίας του τρόπου με τον ὁποῖο τὴ διδάσκονται.

²⁵ Στὰ κεφάλαια του Συντακτικοῦ της Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς για τις πλάγιες ἐρωτηματικὲς προτάσεις και για τον ευθύ και τον πλάγιό λόγο, τὰ παραδείγματα ευκτικῆς του πлагίου λόγου (σελ. 149-151, 172, 174) δεν συνοδεύονται καν ἀπὸ ἀντίστοιχα της Νέας Ἑλληνικῆς, ὅπως γίνεται συνήθως στο βιβλίο. Ἀλλὰ και στη Γραμματικὴ της Νέας Ἑλληνικῆς, μολονότι ἐκεῖ γίνεται λόγος για την **τροπικότητα** (σελ. 126-129), για πρώτη φορά, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, σε σχολικὸ βιβλίο, ἡ σύνδεσή της με τὰ εκφραστικὰ μέσα της Νέας Ἑλληνικῆς εἶναι ἐλλιπέστατη και ἀποσπασματικὴ.

μέθοδος, ωστόσο, **αυτή καθ' αυτήν**, προσφέρεται για την ταυτόχρονη **σύγκριση των δύο διαφορετικών συγχρονιών** με συγκριτική βάση **τις κοινές παραμέτρους της δομολειτουργικής ανάλυσης** της κάθε μιας τους.

Ο **επικοινωνιακός στόχος** του ονοματικού προσδιορισμού παραμένει **ο ίδιος** τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική: **Η εξειδίκευση της πληροφορίας** άρα **πληρέστερη και ακριβέστερη επικοινωνία**. Εκείνο που αλλάζει είναι **τα μέσα** επίτευξης του στόχου. Συγκεκριμένα όμως τι; Η συντακτική λειτουργία του ονοματικού προσδιορισμού είναι κοινή: Όσον αφορά στο δομικό της μέρος, διάφορες **γραμματικές κατηγορίες** συνδέονται **συντακτικά** με ένα όνομα και **συνθέτουν μαζί του μια ΟΦ με πυρήνα το τελευταίο**. Διαφοροποιούνται σε κάθε περίπτωση **μόνο τα μορφικά χαρακτηριστικά** της συντακτικής λειτουργίας. Στην Αρχαία Ελληνική, λ.χ., εκτός από Γενική και Αιτιατική, υπάρχει και Δοτική προσδιοριστική. Το άρθρο λειτουργεί με διαφορετικούς κανόνες στην Αρχαία Ελληνική ως προς τη συνδυαστική του ικανότητα μέσα στην ΟΦ και ως προς τις επί πλέον πληροφορίες που παρέχει κ.ο.κ. Η δομολειτουργική μέθοδος, λοιπόν, μάς παρέχει η ίδια με τη **μορφοκρατική** ανάλυσή της τη βάση **για να συγκρίνουμε τα μορφικά χαρακτηριστικά** του ονοματικού προσδιορισμού σε δύο διαφορετικές συγχρονικές αναλύσεις και να διδάξουμε έτσι την Αρχαία Ελληνική ως προέκταση της διδασκαλίας μας για τη Νέα Ελληνική, **ενοποιώντας** τις δύο διδασκαλίες.

4.2.3. Προτεινόμενο παράδειγμα – ερέθισμα: Οι άξονες μιας ενιαίας διαχρονικής διδασκαλίας για την εξέλιξη του άρθρου.

Επέλεξα το άρθρο ως προτεινόμενο παράδειγμα – ερέθισμα, επειδή, αφ' ενός μεν αποτελεί το πιο **ευέλικτο** και **πολυσύνθετο** προσδιοριστικό στοιχείο του ονόματος στη Νέα Ελληνική, αφ' ετέρου δε το πιο **αδικημένο** και **παρεξηγημένο** στην παραδοσιακή Γραμματική. Δεν αναγνωρίζεται καν ως προσδιοριστικό στοιχείο του ονόματος, ενώ αντιμετωπίζεται **ελλιπέστατα** και **αποσπασματικά**. Στη Γραμματική της Νέας Ελληνικής, λ.χ., το ρήμα «προσδιορίζω» και το ουσιαστικό «προσδιορισμός» χρησιμοποιούνται στους «συνδυασμούς» «ουσιαστικό με ουσιαστικό»²⁶ και «επίθετο με ουσιαστικό»,²⁷ όχι όμως και στο «συνδυασμό» «**άρθρο με ουσιαστικό**»²⁸ Πέρα τούτου, ουδεμία μνεία της **πολλαπλής λειτουργίας** του οριστικού άρθρου, ουδεμία μνεία του **αορίστου** άρθρου, ουδεμία μνεία **της απουσίας** του άρθρου γίνεται.²⁹ Όσο για το Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, ούτε αυτό συμπεριλαμβάνει το άρθρο στο κεφάλαιο Δ' «Οι ονοματικοί προσδιορισμοί» αλλά τού αφιερώνει εξ ολοκλήρου το ομώνυμο κεφάλαιο ΣΤ' «Το άρθρο», αποδίδοντάς του τη «λειτουργία» όχι να προσδιορίζει αλλά να «**τίθεται μπροστά από ονόματα ή άλλα μέρη του λόγου που χρησιμοποιούνται ως ονόματα**».³⁰ Η απουσία οριστικού άρθρου χαρακτηρίζεται ως δηλωτική της αόριστης αναφοράς στην

²⁶ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

²⁷ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 118.

²⁸ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

²⁹ Γραμματική της Νέας Ελληνικής, σελ. 117.

³⁰ Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 39.

(κλασσική) Αρχαία Ελληνική και συνδέεται με το αόριστο άρθρο της Νέας Ελληνικής. Παρατίθενται και σχετικά νεοελληνικά παραδείγματα.³¹

Μια διαχρονική εξέταση της συντακτικής λειτουργίας του άρθρου στην Ελληνική θα κατέγραφε σε πρώτο στάδιο **συγχρονικά** τους **επικοινωνιακούς στόχους** που εξυπηρετεί η χρήση του **στη Νέα Ελληνική**, καθώς και τα **μέσα** που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη του καθενός. Πολύ σχηματικά, θα καταλήγαμε σ' ένα σχεδιάγραμμα όπως περίπου ο πίνακας 5.

Επικοινωνιακοί στόχοι		Μέσα
Ε Ν Ν Ο Ι Α	Έννοια που ο ομιλητής θεωρεί ότι ο ακροατής δεν γνωρίζει.	Αόριστο άρθρο. - Τι είναι αυτό το ζωάκι; - Αυτό το ζωάκι είναι ένας ορνιθόρυγχος.
	Έννοια που ο ομιλητής θεωρεί ότι ο ακροατής γνωρίζει.	Οριστικό άρθρο. - Τι είναι αυτό το ζωάκι; - Αυτό το ζωάκι είναι ένας ορνιθόρυγχος. Ο ορνιθόρυγχος ζει στην Αυστραλία.
Α Ν Α Φ Ο Ρ Α	ΟΦ με αδιάφορη αναφορά (εννοιολογικές ΟΦ).	1. Απουσία άρθρου (+ στοιχεία περιβάλλοντος). Μαγειρεύει πάντοτε με λάδι [ελιάς] _{ΟΦ} . 2. Οριστικό άρθρο (+ στοιχεία περιβάλλοντος). Εδώ σερβίρεται γλυκό [του κουταλιού] _{ΟΦ} .
	Οριστική γενικευτική αναφορά.	Οριστικό άρθρο (+ στοιχεία περιβάλλοντος). [Ο βάτραχος] _{ΟΦ} είναι αμφίβιο.
	Αόριστη γενικευτική αναφορά.	Αόριστο άρθρο (+ στοιχεία περιβάλλοντος). [Ένας άντρας] _{ΟΦ} ποτέ δεν κλαίει.
	Οριστική εξειδικευτική αναφορά.	Οριστικό άρθρο (+ στοιχεία περιβάλλοντος). Να το σπίτι [της Μαρίας] _{ΟΦ} .
	Αόριστη εξειδικευτική αναφορά.	1. Αόριστο άρθρο (+ στοιχεία περιβάλλοντος). Σε ζητάει [ένας κύριος] _{ΟΦ} . 2. Απουσία άρθρου (+ στοιχεία περιβάλλοντος). Βλέπω [σύννεφα] _{ΟΦ} στον ουρανό.
	Δεικτικά επιτεταμένη οριστική εξειδικευτική αναφορά.	Δεικτική αντωνυμία + οριστικό άρθρο. Δώσε μου [εκείνο το βιβλίο] _{ΟΦ} .

Πίνακας 5

Οι επικοινωνιακοί στόχοι που εξυπηρετούνται διά της χρήσης ή απουσίας του άρθρου είναι, όσον αφορά στην **έννοια** του προσδιοριζομένου ονόματος, η δήλωση ότι **θεωρείται από τον ομιλητή γνωστή ή άγνωστη στον ακροατή**, όσον αφορά δε στην **αναφορά** του, η κατασκευή ΟΦ, **η αναφορά των οποίων μάς είναι αδιάφορη**

³¹ Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής, σελ. 39.

(**εννοιολογικές**), η κατασκευή ΟΦ **με οριστική ή αόριστη γενικευτική αναφορά**, και η κατασκευή ΟΦ **με οριστική ή αόριστη εξειδικευτική αναφορά**.

Μέσα για την επίτευξη των εν λόγω στόχων αποτελούν **η παρουσία ή η απουσία του οριστικού ή του αορίστου άρθρου σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα** (κυριότερο χαρακτηριστικό των οποίων είναι η γενικευτική ή η εξειδικευτική σημασία του ρήματος).

Υποχρεωτική είναι στη Νέα Ελληνική **η συνεμφάνιση** του οριστικού άρθρου με τις δεικτικές αντωνυμίες, οι οποίες επιτείνουν δεικτικά³² τη δήλωση της οριστικής εξειδικευτικής αναφοράς που το οριστικό άρθρο δηλώνει.

Σε δεύτερο στάδιο, θα συγκρίναμε γλωσσικό υλικό από διαφορετικές συγχρονίες της Ελληνικής με το αντίστοιχο της Νέας Ελληνικής και θα ανακαλύπταμε **τα διαφορετικά μέσα** με τα οποία επιτυγχάνονταν **οι ίδιοι λειτουργικοί στόχοι** σε κάθε μια από αυτές. Φυσικά η παρούσα μελέτη δεν έχει ως στόχο να διερευνήσει το συγκεκριμένο θέμα, που είναι τεράστιο. Εντελώς ενδεικτικά, ας επισημάνουμε ότι, στην Ομηρική Ελληνική, το μετέπειτα οριστικό άρθρο **δεν συνεμφανίζεται με τα ονόματα αλλά λειτουργεί αυτόνομα ως αντωνυμία**.

(33) Πολλά δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα... (Οδύσσεια, α 4)³³

Έτσι η **οριστική εξειδικευτική** αναφορά επιτυγχάνεται **με την απουσία του**.

(34) ...ἄρνύμενος ἦν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων. (Οδύσσεια, α 5)

που μεταφράζουμε ως «...και **την επιστροφή των συντρόφων**». Αντίστοιχες συγκρίσεις των υπολοίπων συγχρονιών θα μάς αποκάλυπταν τη βαθμιαία εξέλιξη της αρχικής αντωνυμίας στο σημερινό οριστικό άρθρο αλλά και την παράλληλη διατήρηση της αντωνυμικής ταυτότητας και λειτουργίας της μέχρι σχετικά πρόσφατους καιρούς.

(35) ...ν' αναθιβάλω και να πω **τά κάμαν και τά φέραν** σ' μια κόρη κι έναν άγουρο... (Ερωτόκριτος, Α 8-9)

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Συνοψίζοντας: Η δομολειτουργική προσέγγιση όχι μόνο είναι **ασυγκρίτως επαρκέστερη και αποτελεσματικότερη** της παραδοσιακής και στην επιστημονική ανάλυση και ως μέθοδος διδασκαλίας της γλώσσας, αλλά **και παρέχει τη βάση** επί της οποίας θα μπορούσε να επιχειρηθεί **η ενοποίηση** των διδασκαλιών Αρχαίας και Νέας Ελληνικής, με την πρώτη ως **προέκταση της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των μαθητών**. Στην πράξη, βεβαίως, κάτι τέτοιο δεν είναι καθόλου απλή υπόθεση. Σε επιστημονικό επίπεδο, θα έπρεπε να διεξαχθεί έρευνα σε ουκ ολίγους μη εισέτι επαρκώς διερευνηθέντες τομείς της Ελληνικής. Σε παιδαγωγικό επίπεδο θα έπρεπε να αναδιαρθρωθεί πλήρως το αναλυτικό πρόγραμμα των γλωσσικών μαθημάτων, να οργανωθούν αφ' ενός μεν **ο καταρτισμός** των μελλοντικών Φιλολόγων, αφ' ετέρου δε **η**

³² Για την έννοια της *δείξης* (αγγλ. *deixis*) βλ. Κατσιναβάκης 1985.

³³ Η αντωνυμική λειτουργία του οριστικού άρθρου στην Ομηρική Ελληνική και η διατήρησή της σε συγκεκριμένες εκφράσεις της Κλασσικής Αρχαίας Ελληνικής επισημαίνονται στο Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής (σελ. 39). Επισημαίνονται επίσης η γενικευτική και η εξειδικευτική σημασία του (σελ. 40) με αντίστοιχα παραδείγματα Νέας Ελληνικής. Ωστόσο δεν υπάρχει ούτε η παραμικρή σύνδεση του άρθρου με τη συντακτική λειτουργία του ονοματικού προσδιορισμού.

ουσιαστική επιμόρφωση των Καθηγητών της Μέσης Εκπαίδευσης, καθώς και να συγγραφούν νέα σχολικά βιβλία. Ένα σαφώς πιο εφικτό φυσιολογικό πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή θα ήταν η προσπάθεια εισαγωγής της δομολειτουργικής μεθόδου αρχικά στη διδασκαλία της Νέας Ελληνικής, μητρικής γλώσσας των Ελλήνων μαθητών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **AKUP. Arbeiten des Kölner Universalien-projekts.** Institut für Sprachwissenschaft der Universität zu Köln. Περιοδική έκδοση.
- **Κατσινάβας Ευάγγελος Φ., 1980.** Ονοματικός προσδιορισμός. Ο μηχανισμός λειτουργίας του στον τομέα των προσδιοριστικών που προτάσσονται του ονόματος. Στους Μπαμπινιώτη Γ., Ν. Παναγιωτάκη κ.ά., 1988 : 46-60.
- **Κατσινάβας Ευάγγελος Φ., 1985.** Δείξη. Επώνυμη πρωτότυπη δημοσίευση – λήμμα στην Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse-Britannica.
- **Κατσινάβας Ευάγγελος Φ., 2001.** Η διδασκαλία του συντακτικού επιπέδου της Νέας Ελληνικής ως μητρικής γλώσσας και η ανάπτυξη συστηματικής και κριτικής σκέψεως στους μαθητές. Μια δομολειτουργική προσέγγιση. Ανακοίνωση στο Ε' Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Σορβόνη, 15 Σεπτεμβρίου 2001. Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Παρίσι.
- **Κατσινάβας Ευάγγελος Φ., 2002.** Ονοματικός προσδιορισμός. Μια καθολική γλωσσική διάσταση και η εκδήλωσή της στη Νέα Ελληνική. Περί της σημασιολογικής δομής του ΟΣ στη Νέα Ελληνική. Διδακτορική διατριβή υποβληθείσα στον Γλωσσολογικό Τομέα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υποστηριχθείσα στις 22 Ιουλίου 2002 και εγκριθείσα με άριστα παμψηφεί. Αθήνα.
- **Κλαίρης Χ. – Γ. Μπαμπινιώτης, 2001.** Η λειτουργία της εξειδίκευσης στη γλώσσα. Ανακοίνωση στο 5^ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Σορβόνη, 13 – 15 Σεπτεμβρίου. Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας. Παρίσι.
- **Κλαίρης Χ. – Γ. Μπαμπινιώτης, 2011.** Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή. (Α' έκδοση: 2004). Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα
- **Μπαμπινιώτης Γ., Ν. Παναγιωτάκης κ.ά. (εκδ.), 1988.** Μνήμη. Τόμος εις μνήμην Γεωργίου Κουρμούλη. Αθήνα.
- **Μπίλλα Πολυξένη.** Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου. Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- **Παρασκευόπουλος Ι. Ν., 2017.** Η «κρίση» της εφηβικής ηλικίας. Δέκα θέματα. Η ψυχοπαιδαγωγική διαχείρισή τους στο σχολείο και στην οικογένεια. Αθήνα.
- **Seiler Hansjakob, 1977.** Determination. A functional dimension for inter-language comparison. AKUP 23b, July 1977. Επίσης στον Seiler H. (ed.), 1978.
- **Seiler Hansjakob (ed.), 1978.** Language universals. Gunter Narr Verlag. Tübingen.
- **Χατζησαββίδης Σωφρόνης & Αθανασία Χατζησαββίδου.** Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας Α', Β', Γ' Γυμνασίου. Εκδόσεις Μεταίχμιο.